

מסכסוך מקומי לעימות לאומי

המאבק על זכויות הדיג בכינרת
בתקופת המנדט הבריטי

קובי כהן-הטב
ואמנון לויה

כנרת, כנרת,
פאר מולדך הנך!
דורות חיכית למשמרת
של דייג עברי בתוכך.¹

הקדמה

בתום תקופת המנדט הבריטי בארץ-ישראל השתנתה לחלוטין המציאות ששררה בכינרת זה דורות רבים. לראשונה נעדרו מהימה דייגים ערבים, והיא הייתה נתונה לשליטה מוחלטת של הדייג היהודי. ואולם המאבק שהתחולל על הכינרת לא זכה עד כה לתשומת לב ראויה במחקר ההתיישבות היהודית החדשה בארץ-ישראל. יתרה מזו, מקומו של הים וחלקם של מקצועות הים השונים – ובהם הספנות, הדיג ומלאכתם של פועלי הנמלים שנמנו עם כובשי העבודה העברית – כמעט לא נדונו עד כה במחקר על העשייה הציונית בארץ בעת החדשה.² חיבורים לא מעטים נכתבו על תולדות הספנות העברית, אלא שבמקרים רבים הם נכתבו בידי מי שהיו עדים לאירועים או מעורבים בהם בעת התרחשותם, ולא אחת הם בגדר עדות אישית אוהדת הנעדרת יומרה מחקרית וניתוח ביקורתי.³ חיבורים אחדים הוקדשו להתפתחותם של נמלי הארץ, אך גם הם נכתבו ברובם בידי אנשים שעסקו בתחום זה.⁴ גם ענף הדיג לא נדון עד כה במחקר כראוי, אם כי ראו אור כמה חיבורים שנכתבו בידי האנשים שהיה להם חלק בהתפתחות הענף בתקופת היישוב.⁵ מבין הפרסומים המאוחרים בולטים בהיקפם וברמת הפירוט שלהם שני ספרים על התפתחות הדיג בעת החדשה בארץ-ישראל בכלל ובכינרת בפרט. האחד הוא ספרו של הדייג והמחנך ראובן פורת מקיבוץ מעגן-מיכאל על התפתחות הדיג בארץ לרבות הדיג בכינרת, ובו פירוט רב על קבוצות הדיג השונות שפעלו בחופי הארץ ועל הקורות אותן.⁶ הספר האחר הוא ספרו של חבר קיבוץ עין-גב מנדל נון על הכינרת, ובו בין היתר תיאור מפורט של המאבק

הכותבים מבקשים להודות לד"ר מוסטפא עבאסי, לד"ר יאיר זלטנרייך ולשני הקוראים מטעם המערכת, פרופ' נחום גרוס ופרופ' יעקב (קובי) מצר, על שקראו את המאמר והעירו את הערותיהם המועילות.

בשער המאמר:
דייגים ערבים
בכינרת, תצלום
מראשית המאה
העשרים

(אוסף וילנאי, ארכיון
התצלומים, יד יצחק
בן-צבי)

- 1 מתוך הצגת 'דג הזהב', גינוסר, שבועות תש"ג, מובא בתוך: גנוסר: חמש עשרה שנה להוסדה, תל-אביב תש"ט, עמ' 93.
- 2 ההתייחסות אל הים שולית לדוגמה גם בחקר הספרות העברית, כפי שהראה לאחרונה ח' חבר, אל החוף המקווה: הים בתרבות העברית ובספרות העברית המודרנית, ירושלים תשס"ז.
- 3 ראו לדוגמה: ה' ירקוני, 75 שנות ספנות עברית בארץ-ישראל, 1927-2002,² חיפה 2005; 'ה' הלפרן, תחיית הימאות העברית, תל-אביב תשכ"א; ש' טולקובסקי, היהודים והים, תל-אביב 1936; מ' גלברט, היהודים והספנות: סקירה על קשרי היהודים עם הים, מימי שפוט השופטים ועד ימינו, תל-אביב ת"ש; ז' הים, נתיבי ים: תולדות הספנות הישראלית, תל-אביב תשל"ב; צ' אשל, המערכה לכיבוש הים: תולדות החבל הימי לישראל, תל-אביב 1996; ר' פטאי, הספנות העברית: פרק בתולדות התרבות הארצישראלית בימי קדם, תל-אביב 1938; ד' הרמן, הכובשים בים נתיבה: תולדות הספנות העברית, תל-אביב 1978.
- 4 ש' טולקובסקי, תולדות יפו, תל-אביב תרפ"ו; צ' אשל, נמל חיפה: מעבודת כפיים לטכנולוגיה מתקדמת, חיפה תשמ"ד. נכתבו גם כמה מחקרים ביקורתיים על התפתחות הנמלים בעת החדשה. ראו: ש' שטרן, 'המאבק על הקמת נמל חיפה בתקופת המנדט הבריטי', קתדרה, 21 (תשרי תשמ"ב), עמ' 171-186; הנ"ל, 'נמל תל-אביב – אפיזודה בתולדות היישוב', שם, 25 (תשרי תשמ"ג), עמ' 113-134; 'י' פיין, 'פיתוח נמל חיפה במדיניות הבריטית 1906-1914', שם, 89 (תשרי תשנ"ט), עמ' 127-154.
- 5 ראו למשל: נ' וידרא, הדייג בארץ-ישראל, תל-אביב 1939; ג' חנוך (עורך), בישובי דייגים, תל-אביב תש"ד; צ' ליבנה, פרקי העלייה השלישית, תל-אביב תשי"ח, עמ' 109-119.
- 6 ר' פורת, כובשי הדייג מימי העלייה הראשונה ועד מלחמת ששת הימים, תל-אביב 1996.

מפתח עמודים מתוך ספרו של נ' ויזרא (ראו לעיל הערה 5)

על זכויות הדיג בימה בתקופת המנדט.⁷ שני חיבורים אלה הם מקורות רבי ערך לנושא דיוננו, הם נכתבו מנקודת מבט היסטורית ונסמכים על מקורות ארכיוניים. אולם המחברים, שלא היו אמונים על הגישה המחקרית, לא ציינו את מקורותיהם בפירוט ובצורה מסודרת, ולא ברור מה היה היקף התיעוד שבו השתמשו ועל אילו מסמכים ספציפיים התבססו בכתבתם, ובכתיבתם בחלק מהמקרים חסר ניתוח ביקורתי של האירועים. לאחרונה זכה ענף הדיג בכינרת להתייחסות מסוימת מנקודת מבט מחקרית, אך זאת במחקר נקודתי, על קורותיה של קבוצת חלוצים דתיים מתנועת 'הפועל המזרחי', אחת מבין כמה קבוצות דיג יהודיות שפעלו בכינרת במהלך שנות העשרים של המאה העשרים.⁸ עד כה לא נכתב אפוא חיבור מקיף על המאבק על זכויות הדיג בימה, על הכוחות השונים שהיו מעורבים במאבק זה ועל התפתחותו ומאפייניו בתקופת השלטון הבריטי בארץ, וכל זאת בגישה ביקורתית ובהסתמך על מכלול המקורות הקיימים בנושא.

לעיסוק במאבק על זכויות הדיג בכינרת בתקופת המנדט הבריטי יש גם מטרה מתודולוגית – עיסוק בהיסטוריה חברתית בגישה המכונה מחקר היסטורי 'מלמטה'.⁹ גישה זו מכוונת לאירועים היסטוריים ולתמורות תרבותיות באזורי השוליים, הגאוגרפיים והחברתיים, ולקולות הנעלמים בדרך כלל מההיסטוריה, קולות של האדם היחיד, ה'פשוט', או הקהילה הקטנה, מן השכבות הנמוכות או

7 מ' נון, הכנרת: מונוגרפיה של ימה, תל-אביב תשל"ז.
 8 'אבנרי, 'בשם החברים הסובלים' – תולדות קבוצת חלוצים דתיים בכינרת בשנים 1926-1929, קתורה, 115 (ניסן תשס"ה), עמ' 129-156. מחקר נקודתי נוסף בנושא הדיג שפורסם לאחרונה ראו: א' לויה, 'ברנזוק יוצר ומפעל הדגים בקורדני, 1934-1947', שם, 111 (ניסן תשס"ד), עמ' 75-94.
 9 מהחוקרים הראשונים שעסקו במחקר היסטורי בגישה זו היה אדוארד תומפסון, שדן בחשיבות מחקר מעמד הפועלים באנגליה בסוף המאה השמונה-עשרה ובראשית המאה התשע-עשרה להבנת התהליכים ה'גדולים' בחברה ובתרבות הבריטית באותה עת. ראו: E.P. Thompson, *The Making of the English Working Class*, New York 1963

הבינוניות בחברה. במקרים רבים דווקא במחוזות אלה נמצאים זרמי העומק של החברה ומתחוללים שינויים שמתוכם ניתן להבין לאשורם ולשחזר תהליכים ואירועים היסטוריים 'גדולים', שבעבר נלמדו כפי שנראו בעיני הממסד הדתי או הפוליטי. המונח היסטוריה 'מלמטה' בא להבדיל עיסוק זה מהיסטוריה 'מלמעלה', המכוונת לחקר תהליכי קבלת החלטות מוסדיות, לרעיונות ולשיקולים של מקבלי ההחלטות מלמעלה ולתבניות של תהליכים כוללניים. דוגמאות אחדות מני רבות למחקר של היסטוריה 'מלמטה' בשנים האחרונות הן מחקר שבחן את חלקם של מעמד הפועלים ושל שכיתות הפועלים כסוכני שינוי חברתי באוסטרליה בראשית המאה העשרים;¹⁰ הערכה מחודשת של ההיסטוריה הלאומית הפוליטית באיראן המראה כיצד נעשה שימוש בהמון העם וניתן לו תפקיד מרכזי במאבקים הפוליטיים באיראן בשנות העשרים של המאה העשרים;¹¹ מחקר על מקומה של השפה האנגלית המקומית בהתפתחותה של אנגליה למן המאה השלוש-עשרה ועד שלהי המאה השבע-עשרה;¹² עיסוק באוטוביוגרפיה כמקור להיסטוריה חברתית על יסוד אוטוביוגרפיות שכתבו יהודי גרמניה בארץ-ישראל.¹³

גם בתולדות ההתיישבות היהודית החדשה בארץ-ישראל התפתחה בשנים האחרונות מגמת מחקר של המעשה הציוני 'מלמטה', מנקודת מבטם של המתישבים היהודים שהיו מעורבים בהתרחשויות וכפי שהם ראו אותן בשעתם.¹⁴ כזה הוא לדוגמה מחקרה של יעל עצמון המתמקד בתולדות בני משפחה אחת במושבה אחת ומנסה בדרך זו להפיק לקחים ולהאיר באור שונה מגוון נושאים בתולדות ההתיישבות הציונית בארץ.¹⁵ בשנים האחרונות התפתח גם מחקר של ארץ-ישראל בעת החדשה מנקודת המבט המגדרית, נקודת מבט שעד כה נטתה ההיסטוריוגרפיה הציונית להותיר בצל, ומחקרים זורים אור חדש על מקומן של נשים בהתיישבות הציונית ובמימוש הרעיון הציוני.¹⁶

מטרת מאמר זה לברר אם המאבק של קבוצות הדייגים היהודים על זכויות הדיג בכינרת בתקופת המנדט היה מאבק כלכלי ומקצועי מקומי בין קבוצות דייגים שונות, מאבק שבסופו של דבר הוכרע לטובת קבוצת הדייגים היהודים, והוא נותר אירוע שולי מבחינה גאוגרפית וחברתית; או שמא נכון להציג מאבק זה כחלק מההיסטוריה 'מלמעלה', היינו כפי שנראה בעיני הממסד הפוליטי, במסגרת תהליכי קבלת החלטות מוסדיות במאבק הלאומי וכחלק מהניצחון של היישוב היהודי בעימות הלאומי שהתפתח בארץ בשנות המנדט. פרישת השלבים השונים במאבק על הדיג בכינרת תאפשר לנו לעסוק

10 R. Bollard, "The Active Chorus": The Great Strike of 1917 in Victoria', *Labor History*, 90 (2006), pp. 77-94
 11 S. Cronin, 'Popular Protest, Disorder, and Riot in Iran: The Tehran Crowd and the Rise of Riza Khan, 1921-1925', *International Review of Social History*, 50, 2 (2005), pp. 167-201

12 D. Rollison, 'Conceit and Capacities of the Vulgar Sort: The Social History of English as a Language of Politics', *Cultural and Social History*, 2, 2 (2005), pp. 141-163

13 ג' מירון, 'האוטוביוגרפיה כמקור להיסטוריה חברתית: יהודי גרמניה בארץ ישראל כמקרה מבחן', היסטוריה, 2 (אב תשנ"ח), עמ' 103-132.

14 קריאה למחקר היסטורי-חברתי בחקר ארץ-ישראל ויישובה ובמיוחד למחקר היסטורי 'מלמטה' ראו י' בן-ארצי, 'דרכים וכיוונים בחקר ארץ-ישראל ויישובה', קתדרה, 100 (מנחם-אב תשס"א), עמ' 368-369.

15 י' עצמון, היסטוריה בשר ודם: הציונות מנקודת ראותם של מנהיגי מושבת ראשונים, ירושלים תשס"ה.

16 מ' שילה, ר' קרק וג' חזן-רוקם (עורכות), העבריות החדשות: נשים ביישוב ובציונות בראי המגדר, ירושלים תשס"ב; מ' שילה, אתגר המיגדר: נשים בעליות הראשונות, תל-אביב 2007.

בשאלה זו, והיא תיבחן באמצעות דיון בשלושת הגורמים המרכזיים שהיו מעורבים בדיג בכינרת בתקופת השלטון הבריטי: הדיג הערבי, הדיג היהודי והגורם הבריטי. מתוך בחינת המאבק על זכויות הדיג בכינרת ניתן לדעתנו להציע ראייה מחודשת של המאבק הלאומי בארץ באותם הימים.

המדיניות והחקיקה של הבריטים בתחום הדיג

המדיניות והפעילות של הבריטים בתחום הדיג בארץ-ישראל התנהלו בתחילה במסגרת המחלקה לחקלאות של ממשלת המנדט, שהייתה ממונה על ארבעה תחומי פעולה עיקריים: התחום החקלאי הכללי – בעיקר סיוע למשק הערבי ופיתוח ענף ההדרים, התחום הווטרנרי, תחום הייעור ותחום הדיג. מדיניות מחלקת החקלאות בשנים הראשונות לאחר מלחמת העולם הראשונה נועדה לשקם את החקלאות מפגעי המלחמה, ובמסגרת זו ביטלה הממשלה מס בשיעור 20 אחוז שהיה מוטל על יכול הדגה בתקופה העות'מאנית.¹⁷ עד שנת 1927, השנה שבה הוקמה מחלקת הדיג הממשלתית, תפקד משרד הדיג כחלק ממחלקת החקלאות, ועסק בעיקר במתן רישיונות דיג ובאיסוף חומר סטטיסטי. מאחר שעמדו לרשותו אמצעים כספיים דלים, לא היה בכוחו של משרד הדיג לעסוק בעבודות פיתוח נרחבות ולתת עזרה ממשית לדייגים.¹⁸

ביטול המס הממשלתי על יכול הדגה בראשית שנות העשרים הביא להתעוררות בתחום הדיג, אך מנגד היו לכך גם תוצאות שליליות, ובהן ריבוי הדיג באמצעות הרעלות דגים, שימוש בחומרי נפץ לדיג ושימוש ברשתות צפופות שגם דגים קטנים ניצודו בהן. התפתחויות אלה הניעו את הבריטים לפרסם בשנת 1926 פקודת דיג מפורטת.¹⁹ פקודה זו שימשה מסגרת לתיקונים ולפקודות הדיג שפורסמו בשנים שלאחר מכן. הפקודה קבעה מערכת שליטה ואכיפה בענף הדיג על ידי הוצאת הרישיונות. תוקף רישיון היה לשנה, ולא ניתן היה להעבירו לאדם אחר אלא אך ורק לחברה, בתנאי שכל שמות הדייגים יהיו רשומים בו. דיג חכות מהחוף – דיג חופי – הותר ללא רישיון.²⁰ דייג שקיבל רישיון התחייב בחתימתו לשמור על חוקי הדיג שחלו בארץ ולשלם מס בשיעור 5 מיל על כל קילוגרם דגים.²¹ כל עברה על חוקי הדיג יכלה לגרום להחרמת רישיון הדיג. על כל אדם שנתפס ללא רישיון,

17 'ראובני, ממשל המנדט בא", 1920-1948: ניתוח היסטורי-מדיני, רמת-גן תשנ"ג, עמ' 193-194; ממשלת פלשתינה (א"י), הרצאת הנציב העליון על ממשלת פלשתינה (א"י) בשנות 1920-1925, ירושלים 1925, עמ' 11; על ביטול מס הגבייה ראו: העיתון הרשמי, 15 בספטמבר 1920. עד סוף התקופה העות'מאנית לא היה הדיג בחופי הארץ והדיג הפנימי באגמים מפותח במיוחד, ומספר מבקרים בארץ-ישראל בשלהי התקופה העות'מאנית הותירו בידנו תיאורים על מיעוט העוסקים בדיג בחופי הארץ. סקירת דיווחים של נוסעים שביקרו בכינרת על מספר הסירות הזעום שנמצאו בה למן ראשית המאה התשע-עשרה ראו: ג' מקגריגור, רוב רוי על הירדן, מהדורת ר' זאבי, תרגם ע' ארבל, תל-אביב תשמ"ב, עמ' 212 והערה 4. עוד על מאפייני הדיג בארץ בשלהי התקופה העות'מאנית ראו: ד' שמידע, 'תולדות הדיג בארץ', דיג ומדגה בישראל, ג', 1 (1968), עמ' 12-14.

18 נ' תשבי, מזכיר המחלקה למסחר ותעשייה, ירושלים, אל י"ה פרבשטיין, ירושלים, 5 באפריל 1932, אצ"מ, S8/1329/1; וידרא (לעיל, הערה 5), עמ' 21.

19 'פקודת הדיגות 1926', העיתון הרשמי, 16 באפריל 1926.

20 J. Hornell, *Report on the Fisheries of Palestine*, London 1935, p. 18

21 וידרא (לעיל, הערה 5), עמ' 21.

העתון הרשמי

קטעים מתוך
'פקודת הדיגות'
1926

ממשלת פלשתינה (א"י) יוצא לאור ברשות הממשלה

נדפס בירושלים, 16 באפריל 1926

פקודת הדיגות 1926

תקנות בהוראת לסעיף 7

1. כמשך העונה שבין הראשון בחדש מאי ועד השליש ואחד בחדש אוקטובר (ועד בכלל) אסור להשתמש לשם ציד דגים ברשת שפתחי חוריה קטנים מארבעה-עשר מילימטרים בחתך אלכסוני.
2. כמשך העונה שבין הראשון בחדש נובמבר ועד השליש בחדש אפריל (ועד בכלל) אסור להשתמש לשם ציד דגים ברשת שפתחי חוריה קטנים משנים עשר מילימטרים בחתך אלכסוני.
3. אסור להשתמש בשרשראות, ובחבלו ברזל ובכל מיני מכשירים אחרים מסתכת לשם החרדה דגים מרבצים.
4. אסור לקחת, להוציא ליבשה, להשמיד, להוביל, להוציא למכירה, ולטכר דגים מן המינים המפורטים לקמן וששעור גדלם הוא כזה שאין הם יכולים להעצר ע"י חורי רשת בגודל הנוכח בסיון 1 ו 2 של התקנות הללו:

השם המדעי

- Lichia glauca, Lacepoda.
- Mugil cephalus, Cuvier,
- Raja sp.
- Epinephelus seneus, Geoffroy.
- Mugil suratus, risso.
- Pagellus erythrinus, L.
- Pristipoma Benettii.
- Sphyaena vulgaris, L.
- Phoca vitulina.
- Cirrhosa umbrina, L.

- Serranus sp.
- Pagellus mormyrus, L.
- Sciaena apuila, Cuvier.
- Lichia vadigo, Risso.
- Rhinobatus coniculus, Geoffroy.
- Solea vulgaris, Risso.
- Sargus. sp.
- Clupea sardina, Cuvier.
- Mullus surmuletus L.
- Caranx fusus, Geoff. St. Hillaire.
- Mugil capito, Cuvier.
- Caranx Rhonchus. Geoff. St. Hillaire.

5. המינים 4—1 של התקנות הללו הלים על הדיוג ככל הימים אשר בחופי הארץ.
6. הפקידים דלקמן רשאים לתת במחזוריהם רשיונות לציד דגים
 - גובה מסי המכס בחיפה
 - גובה מסי המכס ביפו
 - הפקיד הממונה על המכס בעזה
 - הפקיד הממונה על המכס בראש-פנה
7. המס השנתי אשר יגבה מכל רשיון יהיה 50 ג"ט.

ושנמצא אשם, עשוי היה להיגזר עונש מאסר לתקופה של עד שלושה חודשים או קנס של 50 לירות או שניהם יחד. הבריטים החמירו את העונשים גם על סירות וספינות דיג זרות שדגו במימי הארץ. ניתן היה להחרים ספינה ולעצור את אנשיה אם עברה על חוקי הדיג, למשל אם לא שולם מכס על ציד דגים.²² הספינות הזרות יכלו למכור את הדגים רק בנמל חיפה או יפו. בשל הדיג האינטנסיבי של ספינות איטלקיות ואחרות באזור חופי ארץ-ישראל,²³ ביקש הנציב העליון מג'יימס הורנל (Hornell), מומחה לדיג מציילון, לכתוב סקירה על מקורות הדיג של ארץ-ישראל. בדו"ח שכתב הציע הורנל להחמיר את הפיקוח על הדיג ולקבוע בתיקון לחוק שכל בעל ספינה שייתפס בתחומי ארץ-ישראל וברשותו דג ואין לו רישיון, ייקנס ב-500 לירות או ייאסר לשישה חודשים, וציודו יילקח ממנו ויושמד.²⁴

השימוש בדינמיט בים היה שכיח בשנות העשרים והשלושים. קשה היה לפקח ולשלוט על כל קו החוף בארץ-ישראל, ולכן הבריטים החמירו מאוד את האיסור על שימוש בחומרי נפץ או פיזור רעל

דיג במוצא נחל דיסון

לדגים. בפקודה נקבע שכל מי שישתמש בדינמיט או ברעל ואפילו הוא בעל רישיון ויימצא אשם, צפוי להיאסר לשלושה חודשים או להיקנס ב-50 לירות או שניהם. הורנל ביקש להחמיר בחקיקה ולהוסיף שהרישיון יילקח ולא יחודש שלוש שנים.²⁵

לנציב העליון הוקנו סמכויות נרחבות בחוק הדיג. הוא היה רשאי לבטל חוקים או לשנותם ולפרסם תקנות כדי למנוע נקיטת שיטות דיג ופעולות שיכלו לפגוע בדגה. הוא גם קבע באילו עונות ובאילו אזורים אסור לדוג דגים קטנים מגודל מסוים ואת גודל הרשת שמותר לדוג בה בים ובאגמים.

מתוקף תפקידו יכול היה הנציב לקבוע למעשה כל דבר בתחום הדיג, וסמכויותיו הודגשו בפקודת הדיג המעודכנת של שנת 1937.²⁶ למשל הנציב העליון ג'ון צ'נסלור רצה להבטיח בתקופת נציבותו

22 הורנל (לעיל, הערה 20), עמ' 18.

23 הדייגים האירופים הראשונים שהגיעו לחופי הארץ עם ספינותיהם בתקופת המנדט היו כנראה דייגים ממלטה, והדבר היה בשנת 1923. הממשלה הגבילה את מספר הדייגים הזרים וספינותיהם בגלל מחאות הדייגים הערבים שהדייגים ממלטה גוזלים את פרנסתם. ראו: א' בויבסקי, 'בנהרות ובימים', דבר, 29 ביוני 1936; מ' גורביץ, 'היקיצה הימית', שם, 19 במאי 1937; גלברט (לעיל, הערה 3), עמ' 73; הלפרן (לעיל, הערה 3), עמ' 299.

24 הורנל (לעיל, הערה 20), עמ' 238. הדו"ח של הורנל היה הדו"ח הרציני והמקיף ביותר על הדיג שהכינו הבריטים בשנות שלטונם בארץ-ישראל. המלצותיו התקבלו בתחומים רבים הנוגעים למשק הדיג: הרכב מחלקת הדיג הבריטית ומיקומה, שינוי וחיודש של פקודת הדיג משנת 1926, פיתוח דיג בריטי בעקבה, פיתוח שיטות הדיג, הוצאת רישיונות, בקרה ופיקוח במהלך השנה על אזורי הדיג השונים ברחבי ארץ-ישראל ועוד.

25 הורנל (שם), עמ' 19. למרות העונשים החמורים נמשך הדיג בדינמיט. לדוגמה בשנת 1937 נעצרו עשרים ושמונה אנשים ונשפטו על שימוש בחומר מפוצץ או ברעל לציד דגים. ראו: Great Britain, Colonial Office, Report by His Britannic Majesty's Government to the Council of the League of Nations on the Administration Palestine and Transjordan for the Year 1937, London 1938, p. 275. וראו גם את אזהרתו של בורנהיימר שהרעלה ושימוש בדינמיט וכן שיטות דיג פסולות אחרות עלולים לפגוע קשות בעתיד הרגה בארץ-ישראל: F.S. Bodenhimer, Animal Life in Palestine, Jerusalem 1935, p. 432.

26 'פקודת הדיג של שנת 1937', העיתון הרשמי, 18 בפברואר 1937, עמ' 86-89; 'תוספת מס' 2 לפקודת הדיג של שנת 1937', שם, 10 ביוני 1937, עמ' 445-446. על הרקע לפקודה זו ועל התמורות שחלו בארץ בתחום הדיג במחצית השנייה של שנות השלושים ראו להלן.

(1928-1931) את הרגה באגמי הארץ והוציא תקנת דיג שאסרה הצבת רשת או מחסום אחר לעצירת נדידת הדגים לנהר או ממנו או לשפך הנהר לים. לדוגמה בנחל בריד בחולה צריך היה לתת לדגים להיכנס עד לשני שלישים מאורך הנחל ולהניח במרחק 2 ק"מ ממוצא הנחל לאגם רשת ללכידת הדגים.²⁷ אמנם לאחר תקופת כהונתו של צ'נסלור נסגרה מחלקת הדיג הממשלתית לכמה שנים כתוצאה מצמצום בתקציביה, אך הנציב העליון ארתור וקופ ראה צורך חיוני בפיתוח ענף הדיג ופתח אותה מחדש, והוטל עליה לסייע לדייגים ולהדריכם כיצד לקדם את הענף.²⁸ לראש המחלקה נתמנה א"ל קרייג בנט (Craig Bennett), ואחת מפעולותיו הראשונות בתפקידו החדש הייתה שינוי שמה של המחלקה, ממחלקת החקלאות והיערות למחלקת החקלאות והדיג, צעד המלמד על החשיבות היתרה שיוחסה לענף הדיג באותה עת.²⁹

בתקופתו של בנט פורסמה 'פקודת הדיג של שנת 1937'. הייתה זו פקודת דיג מקיפה ומתוקנת, שעסקה גם בעניינים שלא נזכרו ב'פקודת הדיג של שנת 1926'.³⁰ הפקודה אפשרה לנציגי הממשלה לתת לפי ראות עיניהם לכל אדם, חברה או אגודה שיתופית או לכל אדם העובד בספינת דיג רשומה בכל חוף ארץ-ישראלי או חוף אחר, רישיון לדוג דגים ממינים מסוימים באזורים המותרים לדיג. מימי החוף של ארץ-ישראל הוגדרו בפקודה כחלק הים הסמוך לחוף בטווח 3 מיילים ימיים (5.5 ק"מ) מסימן שפל המים.³¹ הפקודה החדשה גם קבעה כי בקשות למתן רישיונות יוגשו לקצין הדיג הראשי באמצעות שלושה קציני דיג מחוזיים – קצין מחוז הצפון בחיפה, קצין מחוז הדרום ביפו וקצין בטבריה – וכי בפיקוח על חוקי הדיג ייעזרו הקצינים בשומרי דיג מיוחדים. עוד צוין בפקודה כי מזכיר מיוחד ממשדד קצין הדיג ירכז את הנתונים של תנובת הדיג לפי מין, מחוז ושיטות הדיג, ויגיש את הדוחות הסטטיסטיים כל חודש ובסיכומה של כל שנה.³² המס השנתי על כל רישיון נקבע ל-500 מיל, ומס זה נכלל בדמי החכירה ששילם מי שחכר שטח מסוים לדוג בו.³³ כדי למנוע את הפחתת כמות הדגים בחוף הארץ-ישראלי ובאגמים הוטל גם ב'פקודת הדיג' משנת 1937 איסור מוחלט להשתמש בחומרי נפץ ורעל בדיג, ונקבע הגודל המינימלי של החורים ברשתות הדיג השונות בימים ובאגמים בהתחשב בסוג הדגים שמותר לדוג ובגודלם.³⁴

הבריטים עשו ניסויים בדג הקרפיון על מנת למצוא מהי העונה המתאימה ביותר לגידולו בארץ. הניסויים נעשו בברכה טבעית בעין א-טינה, ליד טבחה. כמו כן נלמדו דרכי הנדירה של דגי המים

27 הורגל (לעיל, הערה 20), עמ' 35-36; בודנהיימר (לעיל, הערה 25), עמ' 456; סעיב סאלאם, מנהל החברה הסורית-עות'מאנית לחקלאות, אל קצין הדיג הראשי, טבריה, 21 ביוני 1933, גה"מ, פ/320/366.

28 היה זה כנראה על רקע ההתעוררות שהורגשה בארץ באמצע שנות השלושים בנושא הים ככלל והדיג בפרט ובעקבות סגירת נמל יפו ליהודים בראשית מאורעות 1936-1939, הקמת נמל תל-אביב בתגובה על כך וייסודה של מחלקת הים של הסוכנות היהודית באותה עת. עוד על כך ראו: 'על סיכויי הדיג בארצנו', הארץ, 23 בפברואר 1938, עמ' 3.

29 'על מצב החקלאות בשנת 1937', הטבע והארץ, ד, ה (1937), עמ' 413.

30 'תוספת 2 לפקודת הדיג 1937', העיתון הרשמי, 10 ביוני 1937, עמ' 445-446.

31 ח' הלפרין, התחיקה החקלאית בארץ-ישראל, תל-אביב תש"ד, עמ' 160-161.

32 וירדא (לעיל, הערה 5), עמ' 20.

33 הלפרין (לעיל, הערה 31), עמ' 161.

34 'פקודת הדיג של שנת 1937', העיתון הרשמי, 18 בפברואר 1937, עמ' 3; וירדא (לעיל, הערה 5), עמ' 21.

המתוקים בנחלים ובאגמים בארץ.³⁵ חוקי הדיג לא עסקו בברכות הדגים, משום שעד אותה עת לא הוקמו בארץ ברכות, למעט מפעל ברכות הדגים בקורדני שהוקם בשנת 1934.³⁶ רק שלוש שנים מאוחר יותר פורסמו חוקים לברכות דגים ב'פקודה לבריאיות העם, 1940'.³⁷ החקיקה בתחום הדיג נבעה אמנם במידה רבה מן השאיפה של הבריטים להכניס סדר ושיטה בענף זה, כבתחומי חיים אחרים. אולם מאחר שתחום הדיג הפך לאחת מזירות המאבק בין היהודים לערבים בארץ בתקופת המנדט, נועדה החקיקה בתחום זה גם לשמור על השקט ולמנוע ככל שניתן עימותים בשל מאבקי שליטה באזורי דיג.

דיג יהודי בראשית ימי השלטון הבריטי

בראשית המנדט נמצאו בארץ כ־600 דייגים בחופי הים התיכון, בחולה, בכינרת ובירדן. מספר היהודים שעסקו בדיג לא עלה על עשרים דייגים, וכמעט כולם דגו בכינרת. יתר על כן, רוב הדייגים היהודים פרנסתם לא הייתה על הדיג בלבד, אלא הם עסקו בעבודות נוספות, בעיקר בעונות הדיג החלשות.³⁸ עם בואם של הבריטים לארץ נוצרו תנאים חדשים להתפתחות הדיג היהודי. בראשית שנות העשרים טען נחום תשבי, מזכיר המחלקה למסחר ותעשייה של ההנהלה הציונית בארץ, שהתפתחות דיג עברי היא אינטרס לאומי חיוני, ושרצוי שיהודים רבים ככל האפשר יתמחו בהקדם האפשרי במקצוע הדיג. הוא נימק זאת בכך שהדיג חשוב לא פחות מענפי תעשייה או חקלאות אחרים, ויש להביא בחשבון שהגברת הפעילות בתחום הדיג תביא להקטנת היבוא ולהורדת מחירים בענף. ובה במידה חשוב היה בעיניו הנימוק הלאומי – לארץ יש חוף ארוך ומכאן פוטנציאל גדול להעברת סחורות ונוסעים דרך הים, אלא שהתעבורה הימית הייתה נתונה באותה עת בידי לא יהודים בלבד. לתשבי לא היה ספק שההתפתחות העתידית של הארץ על ידי היישוב היהודי תביא להתגברות התנועה בים, ומכאן החשיבות הלאומית שבהתמחות יהודים במקצועות הים השונים ובכללם הדיג.³⁹ במחצית הראשונה של שנות העשרים נוסדו כמה קבוצות של דייגים יהודים בחופי הים התיכון – לבד מקבוצות הדייגים בכינרת, שעליהן נרחיב בהמשך – ובהן קבוצת דייגים בעתלית, שתי קבוצות דייגים בעכו, האחת קבוצת דייגים שבאה מאוצ'קוב שבאוקראינה, קבוצת 'הכובש', והאחרת קבוצת

35 דוח (לעיל, הערה 25), עמ' 275. כדי לעודד את ריבוי הדגים בים הקימה מחלקת הדיג ברכות במקומות שונים סמוך לחוף הים ופיזרה בהן ביצי דגים מופרות, ולאחר שבקעו מהן דגים הם הועברו לים. ראו: 'מבנה האדמיניסטרציה הא"י', מרס 1943, את"ה, 105/29.

36 לוויה (לעיל, הערה 8).

37 ג' ברטרם, קצין דיג ראשי, חיפה, אל מנהל משרד החקלאות והדיג, חיפה, 4 במרס 1941, גה"מ, חטיבה 7, מ AF21/22/662. וראו גם: הלפרין (לעיל, הערה 31), עמ' 162.

38 דו"ח על מצב הדיוג בארץ ישראל, אל ה'משרד הארץ-ישראלי' בברלין, 11 בספטמבר 1921, אצ"מ, S8/2036; נ' תשבי, מזכיר המחלקה למסחר ותעשייה, ירושלים, אל א' רבינו, קיסריה, 30 בינואר 1923, אצ"מ, S8/1326-2. תנובת הדיג בחופי הארץ בראשית המנדט הייתה נמוכה מאוד בהשוואה לאזורי דיג אחרים ברחבי העולם: כמות הדגים הטריים שניצודה בחופי הארץ הייתה 300 גרם לנפש בממוצע לשנה, לעומת 60 ק"ג בממוצע לנפש ביפן לדוגמה, 50 ק"ג בממוצע לנפש בבריטניה ו-35 ק"ג בממוצע לנפש במצרים.

39 תשבי, ירושלים, אל ההסתדרות הציונית, סלוניקי, 6 בדצמבר 1922, אצ"מ, S8/1326-2.

דייגים מסלוניקי, קבוצת סלוניקאים בחיפה וקבוצת דייגים באזור שפך הירקון.⁴⁰ קבוצות דייגים אלו נתקלו בקשיים גדולים ופעילותן לא האריכה ימים – הדייגים לא היו מקצועיים די הצורך ולא הכירו את תכונות הדגה של מימי הים התיכון, והסיוע שניתן להם ממוסדות היישוב היה מועט ולא מספק. משק הדיג בשנות המנדט הראשונות נותר רובו ככולו בידי הסוחרים והדייגים הערבים, והיהודים המעטים שעסקו בדיג, בעכו ובעתלית לדוגמה, נאלצו למכור את סחורתם לסוחרים ערבים, ששלטו באופן מוחלט בענף.⁴¹ שונה בתכלית היה המאבק על הדיג בימת הכינרת, שנעשו בה ניסיונות מרובים החל מראשית שנות העשרים להרחבת הדיג היהודי, ופעילות הדיג באזור זה הייתה אחת השאלות המרכזיות בחיי התושבים לחופי הימה.

הדיג היהודי בכינרת בשנות העשרים: חלום ושבר

דורות רבים היו הדייגים בכינרת תושבי טבריה, רובם היו מוסלמים ומיעוטם נוצרים ויהודים. הדיג היה עיסוקן של משפחות מסוימות ועבר בהן בירושה מאב לבן.⁴² מבין המשפחות היהודיות בטבריה שעסקו בדיג ידועות משפחות אזואליס וחטאב, מעולי צפון אפריקה ויוון בהתאמה, ולשתיהן היו ארבע סירות דיג בימה. בני משפחות אלה שימשו משנת 1920 ואילך כמדריכים לכמה מקבוצות הדיג היהודיות שהגיעו לכינרת.⁴³

סיפור התמורות שחלו בדיג היהודי בכינרת בתקופת המנדט הבריטי שזור בסיפור השותפות של משפחת גולדצוויג היהודית ומשפחת חורי הערבית-הנוצרית בזכויות הדיג בימה, שותפות שהתקיימה כמה עשרות שנים. מוצאה של משפחת חורי ממרג'עיון שבלבנון, אולם בעקבות עימותים עם הדרוזים עקרה המשפחה והתיישבה בצפת בשלהי המאה התשע-עשרה, ובמשך השנים תפסה מקום מכובד בעדה הנוצרית בעיר.⁴⁴ אבי המשפחה, אסעד אלחורי, היה אחד מחוכרי המסים מטעם הממשלה התורכית במחוז צפת וחבר במועצה המנהלית של המחוז, תפקיד שהקנה לו כוח רב. מאחר שעסק בחכירות ממשלתיות, חזר בשנת 1910 ממושל המחוז עבד א־רחמאן פאשא גם את הזיכיון לדיג בחולה ובאלבטיחה.⁴⁵ עסקיה של משפחת חורי הלכו ופרחו, ובמרוצת הזמן קנתה לה השפעה

40 העדויות על רוב קבוצות הדייגים דלות ומעטות ביותר. ראו: פורת (לעיל, הערה 6), עמ' 25-32. היו כנראה עוד כמה קבוצות דייגים שפעלו בתקופות מסוימות בשנות העשרים המוקדמות, וביניהן: קבוצת גרשוב וקבוצת רובינשטיין-פלינר, שפעלו בתל-אביב בשנת 1921, קבוצת הגרים, שפעלה בקיסריה בשנת 1924, וקבוצת 'חפצי-בה', שפעלה בשנת 1925. ראו: גלברט (לעיל, הערה 3), עמ' 72; הלפרן (לעיל, הערה 3), עמ' 282.

41 תשבי, ירושלים, אל מ' אושיסקין, יושב ראש הנהלת 'קרן קיימת לישראל', ירושלים, 7 באפריל 1924, אצ"מ-8/1326-1; תשבי, ירושלים, אל י' סולובייציק, סגן נשיא 'חברת הדיוג הא"י בע"מ', ורשה, 12 באפריל 1925, שם; תשבי, ירושלים, אל ב' רכוב, ורשה, 24 בינואר 1926, שם; מחלקת המסחר והתעשייה של ההנהלה הציונית בארץ-ישראל, ירושלים, 'סקירה על מצב קבוצות דייגים בא"י', 20 ביולי 1926, אצ"מ, 8/1329/4; בוויבסקי (לעיל, הערה 23).

42 G. Masterman, *Studies in Galilee*, Chicago 1909, p. 42

43 שמידע (לעיל, הערה 17), עמ' 12-13; ליבנה (לעיל, הערה 5). גלברט ציין שבשנים האחרונות שלפני מלחמת העולם הראשונה עסקה קבוצה של שלושים דייגים יהודים ספרדים בדיג בכינרת. ראו: גלברט (לעיל, הערה 3), עמ' 70.

44 י' הרוזן, ארץ ירדן וחרמונים: פרקים נשכחים מתולדות עמק חולה וביצות עמק-הירדן, תל-אביב תשט"ו, עמ' 17.

45 אלבטיחה, 'השופעת מים מבעבעים', היא בקעה בית-צידה, שמצפון-מזרח לכינרת. ראו: מ' גבאי וי' גל (עורכים), הגליל התחתון וחופו ובקעת כנרת (מדרוך ישראל, ד), ירושלים 2001, עמ' 238-241.

רבה בחוגי השלטון ואף שילמה כסף רב לפקידי הממשלה כדי לשמור על השפעה זו. כמו כן דאגה המשפחה להבטיח את כוחה אצל השלטונות הסוריים, וכך עלה בידה להתמיד בשליטתה באזור הבטיחה שבצפון-מזרח הכינרת, שהיה משופע בדגה.⁴⁶

משפחת גולדצוויג, שאף היא ישבה בצפת, נכנסה גם היא לעסקי הדגים, ובסוף המאה התשע-עשרה קיבלה מהמושל התורכי זיכיון לדיג בכינרת, נוסף על הזיכיון לדיג בימת החולה שכבר היה בידה. הזיכיון ניתן למאיר גולדצוויג, והוא שיתף בעסקי הדיג את בנו שלמה.⁴⁷ בנסיבות אלה התפתחה יריבות בין משפחות חורי וגולדצוויג. בשנת 1915 הצליחה משפחת חורי להוציא מידי שלמה גולדצוויג את זיכיון הדיג בכינרת למשך שלוש שנים, ובתגובה החרימו היהודים בצפת את דגיו של חורי ונמנעו מלקנותם. בתום שלוש השנים ניתן הזיכיון שוב לשלמה גולדצוויג.

השלטונות העות'מאניים פיקחו על עבודת הדייגים בכינרת הלכה למעשה וגבו מבעלי הזיכיון, נוסף על דמי החכירה, חמישית מערך הדגים שדגו הם וסוכניהם, שהיו נוטים את אוהליהם בחופי טבחה, בטיחה וכורסי, שדות הדיג העיקריים בכינרת.⁴⁸ כאמור נוהג זה בוטל על ידי הבריטים בראשית המנדט.⁴⁹

בראשית תקופת השלטון הבריטי הגיעו משפחות חורי וגולדצוויג להכרה שהמאבק ביניהן על הזיכיונות פוגע בשתייהן והחליטו שמוטב להן לעבוד יחד ולקבל במשותף את כל הזיכיונות והשליטה על הדיג, תחילה באגם החולה ולאחר מכן בכינרת.⁵⁰ שלמה גולדצוויג ושחאדה חורי, בכור בניו של אבי המשפחה, אסעד אלחורי, כוננו ביניהם שותפות – 60 אחוז לחורי ו-40 אחוז לגולדצוויג – לחכירת זיכיונות דיג, למסחר בדגים, להובלת זיפיף ולעסקי קבלנות שונים. עם ריבוי הנכסים של משפחת חורי והעמקת השותפות עם משפחת גולדצוויג פרשה השותפות את שלטונה על כל דייגי הכינרת ובייחוד בבטיחה, צברה השפעה כלכלית עצומה, והייתה למעשה למונופול של שתי המשפחות בתחום זכויות הדיג. אחד הגורמים המרכזיים לכינון השותפות בין המשפחות היה השינויים שהביאה כניסת הבריטים לאזור, שינויים שבישרו גידול בהכנסות מעסקי הדיג, משתי סיבות עיקריות: היישוב היהודי הלך וגדל וגברה הדרישה לדגים, בייחוד בערים הגדולות; והתפתחות התחבורה הקלה את מלאכת שיווק הדגים מהכינרת ומאזורי דיג אחרים אל הערים הגדולות.⁵¹

ככל שהתחזקה השותפות של חורי וגולדצוויג היא הטילה מורא על העוסקים בתחום, והשותפים לא בחלו בשום אמצעי להגנה על זכויותיהם ואף נקטו דרכים אלימות למנוע דיג שלא באחריותם.

46 על קרבתו של שחאדה למופתי של צפת ראו: דוח מ-24 באפריל 1941, את"ה, 105/226; דוח מ-30 באוקטובר 1941, עמ' 3, שם; זיכיון החולה – התכתבות כללית, 1939-1951, 24 באפריל 1941, ארכיון כפר-גלעד, 579-585 / ט-70/מ' עבאסי, 'צפת בתקופת המנדט: היבטים חברתיים ופוליטיים', עבודת דוקטור, אוניברסיטת חיפה, 1999, עמ' 105-106.

47 מתן זיכיונות הדיג הכניס רווחים גדולים לשלטונות העות'מאניים, ועל כן נהגו להעביר אותם למרבה במחיר, והם החליפו ידיים לעתים מזומנות. ראו: פורת (לעיל, הערה 6), עמ' 83.

48 ליבנה (לעיל, הערה 5), עמ' 111; פורת (שם), עמ' 31-32, 81-84.

49 א"י שחראי, טבריה, תל-אביב תר"ץ, עמ' 72-73. עוד על כך ראו לעיל, הערה 17.

50 הרוזן (לעיל, הערה 44), עמ' 20; על השותפות בריג באגם החולה עד שנת 1934, השנה שבה חכרה 'חברת הכשרת היישוב' את זיכיון החולה, ראו: א' לוי, 'מקומו של ענף המדגה בתולדות ההתיישבות בשנים 1937-1949', עבודת מוסמך, אוניברסיטת חיפה, 2000, עמ' 11-14.

51 עבאסי (לעיל, הערה 46), עמ' 105.

גולדצוויג כונה 'מלך הכינרת' והיה מהמתנגדים החריפים לקבוצות הדיג העבריות שניסו להיאחז בכינרת בשנות העשרים. גולדצוויג ראה בדיג העברי גורם מתחרה שסיכן את שליטתו המוחלטת בדיג בימה, וניסה בכל כוחו להערים על דרכו מכשולים.⁵²

שיתוף פעולה
יהודי-ערבי בדיג:
פרישת רשתות
בחוף הדרומי-
המערבי של
הכינרת, 1934-1937
(אוסף נפתלי אופנהיים,
ארכיון התצלומים, יד
יצחק בר-צבי)

הדייגים הערבים זכו ליחס דומה מצד חורי וגולדצוויג בכל הקשור לדיג בכינרת. הדייגים נדרשו לחתום על שטרות התחייבות שיעבדו רק עם השותפים ונאלצו למכור להם את שלל דגיהם במחירים נמוכים, ובתמורה חולקו להם מדי יום ביומו מנות קצובות של לחם. דייגים ערבים נטלו מהם הלוואות בעת מצוקה, ואם לא יכלו להחזירן, עבר כל רכושם – הרשתות והסירות – לידי השותפים. נוסף על כך לשני השותפים היו חנויות דגים בטבריה ובתל-אביב, וסוחרי הדגים בטבריה, יהודים וערבים, היו קשורים אליהם.⁵³

ביטול משטר הזיכיונות בשנת 1920 אפשר לכאורה דיג חופשי בכינרת. כל מי שהוציא רישיון אישי, תמורת אגרה של חצי לירה, ודג בשיטות הדיג שהותרו על ידי השלטונות, רשאי היה לדוג בימה. התוצאה הייתה נהירה גדולה של דייגים לכינרת, ומספר הדייגים בה עלה בהתמדה. לא היה מנגנון פיקוח, הדייגים השתמשו ברשתות מזיקות שהעלו דגים קטנים, והתפתחו מריבות על שדות הדיג הטובים. כשנתיים לאחר ביטול משטר הזיכיונות החלו להופיע סימנים ראשונים לפגיעה באוכלוסיית

52 נוך (לעיל, הערה 7), עמ' 221-227; פורת (לעיל, הערה 6), עמ' 31-32. עוד לעניין המונופול של השותפים בכינרת ראו: נ' וידרא, מנהל מחלקת הים של הסוכנות היהודית בחיפה, אל ב"כ מאירוביץ, מנהל מחלקת הים של הסוכנות היהודית, חיפה, 12 בפברואר 1940, אצ"מ, S25/7428.

53 וידרא אל מאירוביץ (שם); בוויבסקי (לעיל, הערה 23).

הדגים כתוצאה מן הדיג המופרז.⁵⁴ יש לציין כי למרות הביטול הרשמי של משטר הזיכיונות, בפועל הייתה לשותפות חורי-גולדצוויג השפעה מכרעת על הדיג בימה עוד שנים ארוכות. בשנים 1920-1929 החלו שבע קבוצות של דייגים יהודים לדוג בכינרת, וכולן התפזרו לאחר שנתיים-שלוש של מאבק ותלאות. העדויות על קבוצות הדיג מקוטעות, אך מכולן עולה אותה התמונה הכללית של קשיים ואי הצלחה.

את ניסיונות כיבוש הדיג בימה החלה קבוצת צעירים שהשתייכה ל'גדוד העבודה', אשר חבריו החלו בסתיו 1920 בסלילת כביש טבריה-צמח. חברי הקבוצה סיפקו לחבריהם ל'גדוד' את הדגים שדגו, וכל עוד עבדו חברי ה'גדוד' בסלילת הכביש שגשגה קבוצת הדיג. אולם עם השלמת הכביש ובהיעדר תמיכה כלכלית התדרדר מצבה, מספר חברים עזבו, ובסוף שנת 1922 התפרקה הקבוצה.⁵⁵ הקבוצה השנייה, 'קבוצת לב', התאגדה בשנת 1922 בקיבוץ דגניה. שמונת חברי הקבוצה היו דייגי נהרות ובנו להם בעצמם סירות פשוטות. אך קבוצה זו הייתה חסרת אמצעים, ולא יכלה להתמודד עם גולדצוויג, שרדף את חבריה, ועד מהרה התפרקה.⁵⁶ הקבוצה השלישית הייתה קבוצת 'הדג', שהוקמה במושבה מגדל בשנת 1925 ביזמת יצחק לוי, שבא מפינסק, עיר השוכנת באזור אגמים ונהרות. לוי ייסד קבוצת דייגים, קנה שתי סירות ושכר דייג ערבי בתור מדריך, אך גם הוא התעמת עם גולדצוויג וחורי, וכעבור שנתיים התפרקה הקבוצה שהקים.⁵⁷ הקבוצה הרביעית הייתה קבוצת הפינסקאים מטבריה, שעלתה ביזמת ה'משרד הארץ-ישראלי' כקבוצת דייגים והביאה עמה ציוד לדיג. עשרים ותשעה הפינסקאים הגיעו לטבריה בתחילת 1926. הם ניסו להתחיל במלאכתם אך המאבק עם גולדצוויג וחורי הכריע אותם, ושמונה חודשים בלבד לאחר עלייתם התפרקה קבוצה זו, ורוב החברים חזרו לפולין.⁵⁸ הקבוצה החמישית היא קבוצת האחים יפה. בדו"חות שהגישה המחלקה למסחר ותעשייה של ההנהלה הציגו תוארו שלוש האחים יפה כדייגים המוכשרים והמצליחים של הכינרת באותן שנים. לאחר שעזבו את הכינרת, בסוף שנות העשרים, הם המשיכו לעסוק בדיג בירקון ובחוף תל-אביב.⁵⁹ הקבוצה השישית היא קבוצת 'חלוץ המים', שנקראה משלב מסוים גם 'דגניה',

54 נון (לעיל, הערה 7), עמ' 226-227. על ביטול משטר הזיכיונות על ידי הנציב העליון ראו לעיל, הערה 49. בדו"ח הורנל על מצב הדגה בכינרת נטען שיש הפחתה ניכרת והתדלדלות של הדגה באגמים, כתוצאה מן החוק הממשלתי שחוקק בטעות בשנת 1921, ושהתיר הטלת רשתות מכל סוג בכינרת. על מנת לצמצם את הנזק המליץ הורנל על גודל מסוים של חורים ברשת. לרוגמה בכינרת לא פחות מ-12.5 מ"מ מקשר לקשר לדיג סרדינים, וכן פרסם רשימה של רשתות וגודל כל אחת ואת סוגי הדגים המותרים לדיג. עוד על כך ראו: לוי (לעיל, הערה 50), עמ' 25-28.

55 תשבי אל ח' ויצמן, תל-אביב, 7 בדצמבר 1922, אצ"מ, S8/1326. הקבוצה הייתה בחסות משרד העבודה של 'הפועל הצעיר' בטבריה, אך קצרה ידו בהתמודדות עם תנאי הדיג ועם סירוב חוכרי הדיג להתיר לקבוצה לדוג במקומות העשירים בדגה. עוד על קבוצה זו ראו: ליבנה (לעיל, הערה 5), עמ' 110-111; נון (שם), עמ' 230-234; בוויבסקי (לעיל, הערה 23).

56 פרוטוקול ישיבת ועדת הדיג, על יד המחלקה להתיישבות עירונית, נתארגנה על ידי מנהל המחלקה להתיישבות עירונית מר מ' דיזנגוף, 29 בדצמבר 1926, אצ"מ, S8/1329/4; בוויבסקי (שם).

57 תשבי אל א' בורכוב, ירושלים, 19 בפברואר 1937, אצ"מ, S8/1329/II.
58 'הם היו דייגי נהרות ואגמים וגולדצוויג חנק אותם [...] בחורים טובים, לא דייגים בפסיכולוגיה, איך יכלו לעמוד בפני הסיטואציה העכביש הגדול?' כך תיאר אריה בוויבסקי, שהיה דייג מ'גדוד העבודה', את יחסו של גולדצוויג לקבוצת הפינסקאים. ראו: בוויבסקי (לעיל, הערה 23).

59 נון (לעיל, הערה 7), עמ' 237; פורת (לעיל, הערה 6), עמ' 41-42.

ושפעלה בימה בשנים 1926-1929. בראשה עמד יעקב הולצמן, אף הוא מיוצאי פינסק. קבוצה זו החזיקה מעמד בימה כל עוד מכרה את הדגים שדגה לגולדצוויג, על פי חוזה שנחתם עמו. בהפסקה שבין עונות הדיג עסקה הקבוצה בהובלת זיפזיף, ואולם עם ראשית העבודה במפעל החשמל בנהריים התפרקה גם קבוצה זו, ורוב חבריה היו לעובדי חברת החשמל.⁶⁰

קבוצת הדייגים של 'הפועל המזרחי' הייתה כנראה הקבוצה השביעית והאחרונה שפעלה בכינרת עד מאורעות 1929. ראשיתה בשמונה חברים מסניף 'הפועל המזרחי' בחיפה שהתארגנו לקבוצה שיתופית של דייגים והשתכנו במושבה כינרת. לאחר שהתחילו להעלות שלל הציע להם גולדצוויג את תנאיו הרגילים – מכירת כל השלל שלהם לו בלבד במחיר קבוע, שהיה נמוך ממחיר השוק. דייגי 'הפועל המזרחי' סירבו לתנאיו של גולדצוויג, והוא בתגובה אסר על הסוחרים האחרים הכפופים לו לקנות את שלל הקבוצה החדשה. בשנה השלישית לפעילותם גברו הקשיים, תנאי דיור היו קשים מנשוא, סידורי האוכל היו לקויים, חלק מהדייגים חלו במלריה, ולכסוף טבע

חברים בקבוצת הדייגים של 'הפועל המזרחי'; הרב משה אברמסון עטוף טלית (תודת המערכת ליוחנן לוי)

אחד הדייגים (שלמה פלנטובסקי). התלאות הללו שברו את רוחם של החברים, וגם קבוצה זו התפרקה בסופו של דבר.⁶¹ מאורעות 1929 חתמו את השלב הראשון בתולדות כיבוש הדיג העברי בכינרת, ולא היה לו המשך עד שנת 1937.

זירה מרכזית במאבק על הדיג בכינרת כבר בשנות העשרים הייתה באזור הבטיחה, שנחלי הגולן יצרו בו דלתא ולגונות שופעות דגים, ושהיה האזור הטוב ביותר לדיג בימה, ומשום כך היה למוקד מריבה. היה זה גם המקום היחיד בארץ שבו ניתן זיכיון לדיג מידי ממשלת סוריה, והיא גבתה מהדייגים בתמורה תשלום שנתי.⁶² על פי הסכם הגבול בין בריטניה לצרפת משנת 1923 נכללה בגבול ארץ-ישראל המנדטורית רצועת החוף הצפונית-מזרחית של הכינרת, ולסורים לא הייתה בה חזקה חוקית, אלא ששלטונות המנדט כיבדו את זכויות הדיג של הדייגים הסורים, מפני ששאפו לשמר בכינרת את הסטטוס קוו ולהותיר את מצב הדיג בימה ככל האפשר במתכונת שהייתה נהוגה בשלהי התקופה העות'מאנית.⁶³ אחד השיאים במאבק על זכות הדיג כבטיחה בשנות העשרים התרחש באפריל 1926.

60 נון (שם), עמ' 238; פורת (שם), עמ' 42-44.

61 על קבוצת 'המזרחי' ראו לאחרונה בהרחבה: אבנרי (לעיל, הערה 8) והמקורות שם.

62 תשבי אל רבינו (לעיל, הערה 38); תשבי, ירושלים, אל ה'משרד הארץ-ישראלי' בלטוויה, ריגה, 14 בפברואר 1923, אצ"מ, S8/1326-2.

63 פורת (לעיל, הערה 6), עמ' 158-167; ג' ביגר, ארץ רבת גבולות: מאה השנים הראשונות של תיחום גבולותיה של ארץ ישראל 1840-1947, באר-שבע תשס"א, עמ' 147.

בהתנגשות בין דייגים מהבטיחה שעברו עבור חורי וגולדצוויג לבין דייגים שעברו עבור דייג יהודי מטבריה בשם מסעוד יעיש, נורו יריות ונהרגו שני דייגים מקבוצת יעיש, אחד צ'רקסי ואחד בדווי.⁶⁴ לכישלונן של קבוצות הדיג היהודיות להיאחז בכינרת בשנות העשרים היו מגוון סיבות. הדיג בכינרת היה לדייגי הקבוצות הללו מלאכה קשה שהם לא היו רגילים לה ובים לא מוכר; רבים

מהדייגים חסרו מיומנות מקצועית; עונת הדיג הייתה קצרה – בחודשי החורף והאביב בלבד; וקבוצות הדיג נאלצו להתמודד עם שליטי הכינרת, שעשו ככל יכולתם למנוע את כניסתם לעסקי הדיג בימה. ההנהלה הציונית סיעה באופן חלקי ביותר ורק לחלק מן הקבוצות במימון רכישת ציוד ראשוני, אך לא הייתה לה תכנית כלכלית ברורה באשר לעתידן ולביסוסן של קבוצות הדיג הללו, והיא לא יכלה – ואף לא ידעה כיצד – לסייע להן בשעת משבר.⁶⁵ כל אלה מוטטו בהדרגה את כל קבוצות הדייגים שניסו להיאחז בכינרת בשנים הללו. נוסף על כל זאת לא היה לקבוצות הדיג באותן שנים בסיס עבודה קבוע, מאחז התיישבותי שיוכלו להישען עליו, מקום של קבע שבני המשפחות יגורו בו ויוכלו לפתח בו משקי עזר.

אף שכל קבוצות הדיג בכינרת בשנות העשרים נכשלו, לא היו כל הניסיונות ברכה לבטלה, כפי שכבר העיר פורת. חברי קבוצות הדיג יצרו רובד ראשוני של

אנשי מקצוע בתחום, חלק לא מבוטל מהם המשיך לעסוק בדיג באזורים אחרים בארץ, וכמה מהם השתלבו בענף בימה בשנים שלאחר מכן. נוסף על כך במסודות היישוב שעסקו בעניין הופקו לקחים מהניסיון שהצטבר בשנות העשרים, וחלקם יושמו בשנות השלושים והארבעים, כאשר חודשו ניסיונות הדיג של קבוצות דייגים יהודיות.⁶⁶

יש לציין כי ניסיונות ההיאחזות בכינרת לא היו מנותקים מהמקום המיוחד שניתן לימה בראשית ההתיישבות הציונית ובמיוחד בימי העלייה השנייה, בשנים 1904–1914. מתיישבים מהעלייה השנייה התיישבו לראשונה לחוף הימה בחוות כינרת בשנת 1908, ובשנת 1909 הקימו יוצאי אותה חווה

64 תשבי אל ההנהלה הציונית, ירושלים, 26 באפריל 1926, 4 במאי 1926, אצ"מ, S8/1328/2. מסעוד יעיש היה סוחר יהודי נודע בטבריה וייתכן – אם כי לא נמצאו על כך עדויות – שנכבדים ערבים מטוריה ניסו להוציא בעזרתו מידי חורי-גולדצוויג את החזקה על הזיכיון בבטיחה. כשבאה סירתם של הדייגים מקבוצת יעיש לדוג, יצאה לקראתם סירה של בעלי הזיכיון הוותיקים, והם פתחו על דייגי יעיש ביריות והרגו כאמור שניים מהם. סירת הירורים, שבה נמצאו מבני משפחת חורי וגולדצוויג, חזרה לטבריה, והמשטרה הבריטית לא טיפלה בדבר, בטענה שהאירוע התרחש מחוץ לגבולות ארץ-ישראל המנדטורית. ראו: נון (לעיל, הערה 7), עמ' 222–223.

65 תשבי אל בורכוב (לעיל, הערה 57).

66 פורת (לעיל, הערה 6), עמ' 46–47.

התקנת הדיג העברי

בתחילת שנת 1937, בפעם שפחלקת הים של הסוכנות היהודית התחילה נסד עם הספרדיות העובדים והסבל הנימי לניקאלי, בפעילות התקנת הדיג העברי, לא עבד בארץ ישראל אף בנג יהודי אחד. שררה דעה מסוימת, כי ארמאשר לו ליהודי להקים פקד בקצצ זה. כי הים והאגמים הארץ-ישראלים אינם גשירים בדיגים כדי שיוכל אדם להיות על גבולת הדיג. סוקרה של דעה זו – העבודה שהנפיקות הקרבים שגששו ע"י יהודים בדיג נכשלו. הדיגים סגנו העדה הספרדית, אשר עבדו סבקר בים כנרת, עזבו את גבולתם. הסתתת פמות הדיגים כנרת כנעה בעדם להוציא תוצרת פסטיקה, ובאשר העצו להם גבולות סגנויות יותר. עזבו ברגם את שררה ועברו לדרום הארץ. בשנת 1937 התחילה הסוכנות היהודית לסדש את הדיג העברי בים כנרת ואז הנה צרך להפסח אחרי דיגים אלה בקרובות. פתח-תקנה, ובקומות אחרים, שפקם היו גמטיקים בגבולות כבישים ובמקרים ירקוח. גם קבוצות יהודיות אחרות מבין העולים התחילים נסו לעבוד ולפקמים גם בהתקנה, בים כנרת, אך אף אחת מהן לא התקנה פקד. גם בדיג החופי

מתוך ספרו של
נ' וידרא
(ראו לעיל הערה 5)

על אדמת אֶם-ג'וֹנִי את קבוצת דגניה, הקיבוץ והיישוב השיתופי הראשון בהיסטוריה הציונית. החל מאותה עת ראו אנשי העלייה השנייה בכינרת מעין אתר קדוש, והיא זכתה לא אחת לייצוג ספרותי ברוח זו. מתקופה העלייה השנייה הפכה הכינרת למושא של תשוקה בעבור החלוצים המהגרים, וניסיונות הדיג שכשלו הצטרפו עם הזמן לבניית האתוס של הימה, ובתוך כך נפוצו טקסטים רבים שייצגו את הכינרת בקטגוריות כמו־דתיות של קדושה.⁶⁷

**דייגים עברים
בכינרת**
(אוסף נפתלי אופנהיים,
ארכיון התצלומים, יד
יצחק בן-צבי)

משקי הדיג כעוגן לדיג יהודי

בשנת 1937 הוקמו על שפת הכינרת, במסגרת יישובי חומה ומגדל, שני הקיבוצים הראשונים, עין-גב וגינוסר.⁶⁸ תחילת דרכם של דייגי שני הקיבוצים בדיג בכינרת הייתה דומה במידה רבה לדרכם של

67 ח' חבר, 'הכנרת: קדושת המקום והלאום', הנ"ל (לעיל, הערה 2), עמ' 45-82.

68 קיבוץ גינוסר הוקם 7 ק"מ מצפון לטבריה. הקמת עין-גב כיישוב מבודד לחופה המזרחי של הכינרת נחשבה מעשה חלוצי נועז, וזכתה להדים רבים ביישוב. המייסדים היו חברים בגרעין 'בתלם', יוצאי גרמניה, אוסטריה ומזרח אירופה.

דייגי הקבוצות שקדמו להם. גם לדייגי הקיבוצים לא הייתה הכשרה מוקדמת בדיג, וגם הם לא הכירו את טבעה ודגתה של הכינרת. רובם היו אנשים צעירים שעלו זה לא כבר לארץ, ושעדיין לא התגברו על חבלי ההסתגלות, ואף הם נתקלו בראשית דרכם בהתנגדות הדייגים הערבים, באחיזה הבלתי מתפשרת של גולדצוויג וחורי בימה ובחקיקה הבריטית, שנראתה לדייגי הקיבוצים באותה עת כמגבילה את הפעילות היהודית. אך חרף כל הקשיים דייגי עין-גב וגינוסר לא היו מוכנים לוותר על זכותם לעבוד בדיג בכינרת בכלל ובאזור הבטיחה בפרט. הפעם הדייגים כבר לא היו בודדים במערכה – לצדם עמדו חברי הקיבוצים, ציבור חקלאי מלוכד ושותף לרעיון כיבוש הכינרת. הקיבוצים נטלו עליהם את המשימה הזו מתוך הבנה שהתיישבותם לחוף הכינרת, ביטחונם ועתידם הכלכלי מחייבים שילוב כיבוש הקרקע עם כיבוש הימה והדיג.

למחלקת הים של הסוכנות היהודית, שהוקמה בשנת 1936, היה תפקיד חשוב בכיסוס ההכרה בחשיבות הים – ובתוך כך בחשיבות מפעל הדיג העברי בכינרת ובאגם החולה – לחיזוקו של היישוב היהודי בארץ. עתה לא היה עוד מאבק הדיג בכינרת בגדר סכסוך מקומי אלא חלק מהעימות הלאומי המתפתח, והמחלקה לימאות ודיג טיפלה בעניין 'מלמעלה'. המחלקה, ששאפה ללמוד משגיאות העבר, פעלה בעניין באופן סדיר ומתוכנן משנעשה בעבר, ולרשותה עמדו אמצעים גדולים מאלו שהוקצו למאבק זה בעבר. עזרת המחלקה ניתנה בצידוד, בהדרכה, במימון ניסיונות ובהבטחה לתמורה מינימלית לימי עבודה כל עוד לא נשא הענף את עצמו.⁶⁹ ההתעוררות ביישוב היהודי לעיסוק בתחום הימי באותה עת נולדה בעיקר בתגובה על מאורעות 1936, שבהם בין היתר סגרו הערבים את נמל יפו לתנועת סחורות ליישוב היהודי. בעקבות זאת הוקם נמל תל-אביב והורחבה הפעילות היהודית בנמל חיפה, וכך בכד התגברו ביישוב הפעולות לכיסוס החינוך הימי והתודעה הימית – עידוד ספנות עברית, הכשרת עובדים במקצועות הנמל השונים, הקמת אגודות לספורט ימי, פרסום ספרות ימית ויזמות חדשות בתחום הים והדיג העברי.⁷⁰ תוצאות פעילות זו ניכרו בתחומי הים השונים לרבות תחום הדיג. חלקו היחסי של הדיג העברי עלה בצורה חדה – בסוף שנות השלושים היה הדיג העברי כ-2 אחוזים בלבד מכלל הדיג בחופי הארץ, ובאמצע שנות ארבעים הגיע ל-27 אחוזים מן הדיג בחופי הארץ.⁷¹

התמורות בתחום הדיג בלטו ביותר בכינרת. אחת השאלות המרכזיות באשר לים שהעסיקו את המתיישבים ואת הנהגת היישוב למן אמצע שנות השלושים הייתה שאלת הפיתוח החקלאי במקביל

ראו: ח' גבתי, מאה שנות התיישבות, תל-אביב תשמ"א, עמ' 300; ב' אליאב (עורך), הישוב בימי הבית הלאומי, ירושלים 1976, עמ' 379-380; מ' צור, ג' ברקאי וא' שילר (עורכים), הכנרת וסביבתה (אריאל, 135-136), ירושלים תשנ"ט, עמ' 200, 203.

69 ב"כ מאירוביץ, 'בעיות הדיג בארץ', ים, 3 (1939), עמ' 1; וידרא (לעיל, הערה 5), עמ' 23; גלברט (לעיל, הערה 3), עמ' 72.

70 מאירוביץ, תל-אביב, אל י' גרינבוים, ירושלים, 'מהישגנו במשך שלוש שנות המאורעות' [כנראה ראשית 1939], אצ"מ, S9/1132. העניין היהודי הגובר בים באמצע שנות השלושים מתועד ברבים מהמקורות העוסקים בנושא. ראו למשל: כ"ה לנמל תל-אביב תרצ"ז-תשכ"א, תל-אביב תשכ"א; מ' ניומן (עורך), ישראל והים: אסופה, ירושלים תש"ל. ראוי לציין בנקודה זו כי להבדיל מהיישוב היהודי, בצד הערבי לא נמצאה פעילת מוסדית משמעותית 'מלמעלה' לטובת השותפות של חורי-גולדצוויג או הדיג הערבי בכללו, עובדה שעמדה להם לרועץ בהמשך, כפי שיוצג להלן.

71 מאירוביץ אל גרינבוים (שם); 'הדיג העברי': 27 אחוז מכלל הדיג בארץ' הבקר, 30 במאי 1944, עמ' 3.

למשק הימי בקיבוצי הכינרת ובאלו ששכנו לחופי הים התיכון. על סמך לקחי העבר וכישלון הקבוצות הימיות של שנות העשרים סברה מחלקת הים שיש לפתח את המשק החקלאי ואת המשק הימי בהתאמה. הבעיה הייתה כיצד לשמור על האיזון ולבסס את המשקים לשני הכיוונים. מחלקת הים התלוננה לא פעם שעדיין אין משק ימי-חקלאי אחד המבוסס על דיג בלבד, וההתחלות בעין-גב, בגינוסר ואף במשמר-הים, בחולתא, בנווה-ים ובשדות-ים לא היו פשוטות.⁷² ברוב הקיבוצים האלה לא היה הדיג ענף גידול מרכזי ואינטנסיבי של המשק המעורב, ורק בנווה-ים ובשדות-ים, שהתיישבו בסמוך לים, נראו סימנים ראשונים לביסוס על משק הדיג. בקיבוצים אלה תפס ענף הדיג 55 אחוזים מן ההכנסות, ניכרה מגמה כלכלית של הסתמכות על ענף הדיג, ועבודת האדמה הייתה לענף עזר.⁷³ בקיבוץ עין-גב היו בתחילה ארבע סירות משוטים, ובראשית 1939 קיבלו חברי הקיבוץ ממחלקת הים של הסוכנות היהודית סירת מנוע.⁷⁴ בכינוס הראשון של הדייגים העבריים, שהתקיים בשנת 1939 במשמר-הים, סיפרו אנשי עין-גב על קשייהם, על דלות תנובת הדיגים ועל מצב הביטחון הקשה בחופים המזרחיים של הכינרת.⁷⁵ מחלקת הים של הסוכנות הייתה מעורבת בטיפול בקשיים, ועל מנת למצוא פתרונות לדייגים בעונה החלשה ביקשה המחלקה מחברת החשמל שתאפשר לדייגי הכינרת ובייחוד לחברי עין-גב לדוג בכרכות שלה במפעל החשמל בנהריים. החברה הסכימה, ובחודשים אוקטובר-נובמבר 1939 עבדו הדייגים בכרכות, שהיו עשירות בדיגים. מחלקת הים אף עזרה לקיבוץ גינוסר לחפור ברכה לגידול דיגים בת 10 דונמים.⁷⁶ נוסף על כך פיתחו דייגי הקיבוצים דיג אורות, בעזרת מנורות לוקס, ובדרך זו פתרו את בעיית מיעוט הדיגים בקיץ ויכלו לדוג בימה כל השנה.

הדייגים הערבים הקימו קול צעקה על גזילת הדיג מצד היהודים, וכנראה בעקבות זאת הוציאה ממשלת המנדט פקודה מיוחדת שאסרה על דיג אורות, בנימוק שהשיטה תשנה את יחסי הכוחות בין הדייגים לטובת הצד היהודי, וזאת בניגוד לרוח ה'ספר הלבן' של 1939.⁷⁷ הפקודה העניקה לנציב העליון או לבא כוחו סמכות מלאה להגביל את מספר הדייגים בכינרת, את תחומי הדיג ואת השימוש בשיטות דיג שונות ולהתנות תנאים אחרים ככל שיראה לנכון.⁷⁸ בר-כוכב מאירוביץ, מנהל מחלקת

72 וידרא אל מאירוביץ, חיפה, 22 באוקטובר 1941, אצ"מ, S9/1573.

73 ב"כ מאירוביץ, 'הדיג העברי', חנוך (לעיל, הערה 5), עמ' 13-25.

74 וידרא (לעיל, הערה 5), עמ' 35.

75 'כנוס ראשון לדייגי פלוגות הקבוץ וקבוצות הנער העובד', ידיעות קבוץ 'בתלם' כנרת עין-גב, 83 (12 במאי 1939), עמ' 4-6. לא קל היה לדייגי הקיבוצים – הדיג בכינרת אילץ אותם להיעדר מהיישוב ימים רבים; העבודה בעונה רדשה מאמץ של כעשרים שעות עבודה ביום; הדיג היה תלוי במזג האוויר, בזרמים וברוחות; ולא פעם חזרו הדייגים בידיים ריקות. גם המרקם המשפחתי וחיי החברה של הדייגים נפגעו בשל שעות ההיעדרות המרובות והניתוק מחיי המקום. ראו: נ' וידרא, 'הדיג בארץ ישראל לשיטותיו', חנוך (לעיל, הערה 5), עמ' 28-29; 'כינוס הדייגים העבריים', דבר, 26 במאי 1938. עוד על השנה הראשונה וקשייה ראו: עין-גב: לבטי עלייתה ובניתה וחבריה יוסף רוטפלד, אפרים אורנשטיין ליום השנה להרצחם, עין-גב 1940, עמ' 1-17, 36-42.

76 וידרא אל א' קפלן, חבר הנהלת הסוכנות היהודית, חיפה, 3 באוקטובר 1939, אצ"מ, S53/1341; וידרא אל מאירוביץ, 'תכנית להגדלת הדיג בארץ ישראל במצב המלחמה הנוכחי', חיפה, 4 באוגוסט 1940, אצ"מ, S9/1571.

77 'תוספת מס' 1 לפקודת הדיג של שנת 1937, העיתון הרשמי, 10 באוגוסט 1939; מאירוביץ אל גרינבוים, ירושלים, 3 ביולי 1940, אצ"מ, S25/7429; וידרא, 'דו"ח מרוכו על פעילות מחלקת הים בחודשים אוקטובר 1939 – אפריל 1940', חיפה 1940, אצ"מ, S53/594.

78 'תוספת מס' 1 לפקודת הדיג של שנת 1937, העיתון הרשמי, 10 באוגוסט 1939, מאירוביץ אל ב' ג'וזף, תל-אביב, 27 במרס 1939, אצ"מ, S9/1579; וידרא אל מאירוביץ, חיפה, 13 בספטמבר 1939, אצ"מ, S25/7429.

העברת מטענים
מקיבוץ עין-גב

הים של הסוכנות היהודית, הביע את מורת רוחו מפרסום הפקודה, שנועדה לשמר את הסטטוס קוו ששרר בימה משנות העשרים. הוא טען שהירידה בתנובת הדיג בכינרת נובעת לאו דווקא מהדיג היהודי המתחדש, אלא משלוש סיבות עיקריות אחרות: (1) הפרעה להתרבות הטבעית של הדגים, שנגרמה לדעתו בראש ובראשונה על ידי הדיג של חורי ושותפיו, שהתרכז בעיקרו לאורך החופים. הדגים נלכדו בדרך זו בשעה שהתקרבו לחופים או אל זרועות הירדן להטיל את ביציהם. השמדת הדגים בטרם הטילו את ביציהם ובייחוד השמדת רכבות דגים בזרועות הירדן על ידי שליטי הבטיחה מנעו לדברי מאירוביץ את ההתפתחות הטבעית של הדגים, וכתוצאה מכך הלכה ופחתה כמות הדגים בימה. (2) דיג בשיטות המזיקות להתפתחות הדגים, היינו דיג בעזרת רעש, חומרי נפץ ורעלים – בשיטות אלה, גם אם הן מותרות, צדים בעיקר דגים שטרם גדלו כראוי, ושטרם הגיעו לגיל ההטלה. (3) הימנעות הממשלה מפעולה להכנסת מיני דגים חדשים, פעולה שלטענת מאירוביץ עשו רוב ממשלות אירופה באגמיהן הגדולים – הן החזיקו דגות-אם בכרכות קטנות ליד חופי האגמים, יצרו להן תנאי הטלה נוחים בתוך הברכות הללו, והכניסו בדרך זו בכל שנה לאגמים מיליוני דגים לשם פיתוח מאירוביץ ציין כי מחלקת הים של הסוכנות היהודית, המחלקה שבראשה הוא עומד, הכניסה באותה שנה לאגם מי מרום (החולה) כ-10,000 דגיגים שבוטא (קרפיון), לשם פיתוח הדיג באגם זה, וכי על הממשלה לנקוט פעולה קונסטרוקטיבית דומה בכינרת. אך על סמך הפקודה שהוציאה הממשלה קבע מאירוביץ כי נראה שהיא רוצה לשמר את הסטטוס קוו בכינרת ולהסדיר את הדיג בימה בדרך ההגבלות

ולא בדרך הפיתוח. הוא טען כי ההגבלות שפורסמו אינן מוצדקות במונח המקצועי, ויגרמו נזק רב בעיקר לדייגים היהודים, שהם היחידים ששמרו עד אותה עת על החוק.⁷⁹ ד"ר נפתלי וידרא, מנהל מחלקת הים של הסוכנות היהודית בחיפה בשנים 1936-1947, סבר כי ירו של חורי בחשה בהוצאת הפקודה החדשה. לדברי וידרא טען חורי בפגישה עם מנהל מחלקת החקלאות הממשלתית כי ליהודים אין עניין אמתי בדיג בכינרת, וכי רצונם לפתחו נובע משיקולים פוליטיים. הוא גם פקפק בכישרונם של היהודים לנהל בעצמם משקי דיג. וידרא סבר כי דבריו של חורי השפיעו מאוד על הבריטים ועל פרסום הפקודה זמן קצר לאחר מכן.⁸⁰

דייגת חברת חולתא על גדות החולה

למרות התגברות המתיחות על רקע התרחבות הפעילות היהודית בתחום הדיג בימה, בתום המאורעות התרחשה דווקא אפיזודה של שיתוף פעולה בין דייגי הקיבוצים לערבים בדיג בכינרת, ונדמה כי אפיזודה זו סימלה את ניצני התפוררות המונופול של השותפות חורי-גולדצוויג על הדיג בבטיחה. בסוף ינואר 1940 באה משלחת מערביי הבטיחה אל קיבוץ עין-גב והציעה לדייגי הקיבוץ דיג משותף בחלק של הבטיחה שהיה בשלטון המנדט הבריטי. הרקע לכך היה שבזמן המאורעות נאלץ חורי למסור לזמן מה את הנהלת העסק לאנשי המקום, ואלה ראו כי טוב ולא רצו לוותר על הרווחים שהצליחו להשיג.

ארבעים דייגים ערבים חתמו על מכתב שבו הציעו לדייגי עין-גב שותפות בעבודה באותם התנאים שבהם עבדו עבור חורי. כצפוי עורר צעד זה תגובה חריפה מצד שני השותפים, שחששו כי הסכם בין הדייגים העבריים לערבים יזיק לאינטרסים שלהם בכינרת.⁸¹ חורי וגולדצוויג הצליחו להחתים 300 משפחות ערביות, משפחות דייגים מהבטיחה הסורית וסביבתה, על עצומה לממשלה הבריטית שבה טענו כי כניסת היהודים לדיג מקפחת את פרנסתן ומנשלת אותן מן העבודה שעליה התקיימו דורות רבים. כמו כן נשלח מברק בעניין העצומה לשלטונות הסוריים, אשר החוף המזרחי של הבטיחה נמצא בגבולם. לפי המידע שהגיע אל מחלקת הים השפיעו הדברים גם על השלטונות הבריטיים, ובמשרדי הממשלה נתחדש הדיון על פרסום החוק להגבלת הדיג בכינרת.⁸² עם זאת השותפות הידועה של חורי וגולדצוויג כבר איבדה באותם ימים מכוחה גם מסיבות אחרות: שלמה גולדצוויג, 'מלך הכינרת', נטש את עסקיו מחמת הזקנה, ואת חנות הדגים העביר לבנו. מינו גולדצוויג היה

79 וידרא אל מאירוביץ, חיפה, 18 במרס 1940, אצ"מ, S9/1579.

80 וידרא אל מאירוביץ, חיפה 14 באפריל 1940, אצ"מ, S53/1339.

81 וידרא אל מאירוביץ, 'שאלת הדיג בבטיחה', חיפה, 12 בפברואר 1940, אצ"מ, S25/7428. חורי קנה לו אויבים רבים במסגרת עסקיו ועקב יחסו הקשה לדייגי הכינרת הערבים. בניסיון התנקשות בו בפתח ביתו נרצח בטעות אנטון חבאו. ראו: דיווחים מהשטח הערבי – הגליל המזרחי, 1 במרס 1942 – 31 במאי 1944, את"ה, 105/96.

82 מאירוביץ, ירושלים, אל ג'וזף [כנראה ירושלים], 20 במרס 1940, אצ"מ, S9/1579.

שונה מאביו, הוא היה איש ה'הגנה' ומקורב למנהיגי היישוב, וכאשר קמו קבוצות הדיג של הקיבוצים הושיט להן עזרה.⁸³

בתום המאורעות, בסוף שנות השלושים ובראשית שנות הארבעים, המשיכה מחלקת הים של הסוכנות היהודית לדאוג לדיג היהודי בכינרת ושלחה לקיבוצים מדריכי דיג לרשתות ולשיטות דיג מודרניות.⁸⁴ הדייגים חברי הקיבוצים למדו עם השנים את התנהגות הנחילים העצומים של דיג הלבנון, ושבעזרת מנורות לוקס חזקות אפשר לרכז את הלבנונים, בדומה לדיג של סרדינים בים התיכון. ממשלת המנדט אמנם אסרה דיג בעזרת אורות, בנימוק שהשיטה תפר את האיוון שבין דייגי שני העמים לטובת היהודים. אולם כמו באזורי דיג אחרים בארץ, החוק כמעט לא נאכף, ובסופו של דבר רשת ההקפה ודיג האורות שינו סדרי בראשית בכינרת, והדיג הפך ממלאכה עונתית למלאכה המפרנסת את בעליה כל השנה. בזה סולק המכשול העיקרי שעמד בדרכן של כל קבוצות הדיג העבריות מאז שנות העשרים – האבטלה בימי הקיץ.

לאחר שקבוצות הדיג גדלו, צברו ניסיון וחשו בטוחות בעצמן, החליטו הקיבוצים, בהשראת מוסדות הביטחון של היישוב היהודי בארץ, כי הגיעה השעה לפתוח במערכה הישנה-חדשה על הזכות לדיג בבטיחה. ברקע הרברים עמדו המאבק שהתנהל כמה שנים קודם לכן על זכויות הדיג בכינרת וכן תוצאות המאורעות בין היהודים לערבים בטבריה, ועל רקע זה סוגיית הדיג בכינרת עוררה עניין גם אצל אישים כיוסף נחמני, מראשוני 'השומר', שהיה מופקד באותה עת על אזור הצפון מטעם ה'הגנה', ובמקביל שימש מנהל 'קרן קיימת לישראל' באזור הגליל המזרחי.⁸⁵ נחמני ראה בהרחבת הדיג היהודי בבטיחה צורך לאומי-ביטחוני וזרז לרכישת אדמות פוריות באזור, ורשם ביומנו באותם ימים בקשר לדיג בבטיחה כי 'אין להסכים במובן הלאומי שליהודים תהיה הכניסה אסורה בחלק ים כינרת'.⁸⁶ במשך כחודש בשלהי 1941 התגוששו שני הצדדים ולא הניחו זה לזה לעבוד – תקופה זו כונתה מלחמת החרמים, על הרשת מסוג חרם, ששימשה לדיג בבטיחה.⁸⁷

לאחר דין ודברים בין הצדדים ובמעורבותם של הבריטים נקבע שכיוון שיש שבעה חרמים (רשתות) בכינרת, בכל יום בשבוע תדוג קבוצה אחרת: שלוש של חורי, שלוש קבוצות מטבריה וקבוצה אחת של היהודים מעין-גב וגינוסר.⁸⁸ וידרא סבר כי אסור להסתפק בהישג של יום דיג אחד בשבוע. הוא טען כי בידי דייגי הקיבוצים 52 רישיונות מתוך 180 לערך, ועובדים אתם עוד ערבים בעלי זכויות ורישיונות דיג, ואין להסכים שיתנו להם ולערבים אלה רק שביעית מזכויות הדיג. הוא הוסיף כי הממשלה הודיעה שהחל מאפריל 1942 בכוונתה לתת את זכות הדיג רק לאנשים שהיו בעלי רישיונות דיג באפריל 1939 – אז היו ליהודים 25 רישיונות מתוך 150, כלומר שישית, וכנראה זה הבסיס

83 נון (לעיל, הערה 7), עמ' 242.

84 אחד מהם היה מדריך דיג מיוגוסלביה שהיה מומחה לרשת ההקפה, שהייתה גדולה הרבה יותר מרשת הקלע הקטנה. ראו: נון (שם), עמ' 242.

85 מאירוביץ אל גרינבוים, תל-אביב, 16 באוגוסט 1941, אצ"מ, S53/594.

86 י' ויץ, יוסף נחמני: איש הגליל, רמת-גן תשכ"ט, עמ' 200-201.

87 נון (לעיל, הערה 7), עמ' 244.

88 מאירוביץ, תל-אביב, אל מ' שרתוק, ירושלים, 14 באוקטובר 1941, אצ"מ, S9/1579; בריכוכבא מאירוביץ, תל-אביב, אל גרינבוים, קפלן ושרתוק, ירושלים, 23 באוקטובר 1941, שם.

לקביעת יום עבודה אחד לדייגי הקיבוצים היהודים בבטיחה ובכורסי. וידרא קבע כי אי אפשר לשלול מ־27 הדייגים היהודים שהתווספו מאז את זכותם לדוג בימה, ויש להילחם בכל תוקף נגד החזרת השעון לאפריל 1939, צעד שיכול להיות תקדים רע גם בשטחים אחרים.⁸⁹

גם בעיני מאירוביץ היה החלק היחסי שניתן לדיג העברי בכינרת קטן ובלתי מספק, כיוון שקשה להצליח בשדה הדיג כשנעדרים ממנו כל ימות השבוע למעט יום אחד. אך בניגוד לווידרא הוא ראה בהחלטה החדשה הישג עקרוני חשוב שאין לזלזל בו: שלילת זכות המנופול המלא של השותפות חורי-גולדצוויג על הדיג בבטיחה ומתן זכות ברורה ורשמית לדייגים יהודים לדוג במקום שהיה סגור בפניהם עד אז.⁹⁰ היחלשות השותפות והתגברות העימות הלאומי באותה עת באו לידי ביטוי בהסכם ראשון מסוגו שנחתם בין מחלקת הים ובין מינו גולדצוויג, וכך למעשה נתקע לראשונה טריז בשותפות ארוכת השנים בין שתי המשפחות.⁹¹

בעקבות האירועים בכינרת ובעיקר התגברות העימות סביב הדיג ביקשו הבריטים לקבל חוות דעת מקצועית ובלתי תלויה כדי שתהיה בידם תמונת מצב עדכנית של הדגה בימה. הם הזמינו את הזואולוגית האנגלייה ד"ר סיסלי קיית ריקרדו-ברטרם (Richardo-Bertram), אשתו של קצין הדיג הראשי, ד"ר ג'ורג' קולין לאודר ברטרם, לחקור את מצב הדיג והדגה באגם. מחקרה של ברטרם נמשך כשנה וחצי והושלם בסוף 1942.⁹² המסקנה המרכזית של הדוח הייתה שדיג אינטנסיווי באגם פגע במקורותיו ובעתיד הדגה בו, והמחברת המליצה על שורה של פעולות: הפחתת הדיג המופרו על ידי צמצום מספר הדייגים והוצאת רישיונות במספר מוגבל; פיקוח על כמות הדגים הניצודים על ידי קביעת סוגי רשתות מתאימים ואורך הדג שמותר לדוג מכל אחד מסוגי הדגים; איסור מוחלט על דיג ברשתות מכל הסוגים ביום ובלילה בטווח של 2 ק"מ ממקום כניסת הירדן לכינרת, בשטחי ההטלה של האמנונים במים הרדודים.⁹³ הגזרה הקשה ביותר שהטיל הדוח מבחינתה של מחלקת הים של הסוכנות הייתה הקפאת יחסי הכוחות בין דייגי שני העמים: 30 רישיונות דיג אישיים ו-11 רישיונות סירות ליהודים לעומת 130 רישיונות דיג אישיים ו-95 רישיונות סירות לערבים.⁹⁴

למרות ההגבלות החדשות חל משנת 1942 שיפור רב בדיג היהודי, עקב הכנסת שיטות חדשות והגברת מיומנות הדייגים במשקים היהודיים החל הענף לשאת את עצמו, ומחלקת הים החליטה להפסיק לתמוך בו.⁹⁵ הקיבוצים קיימו את הדיג כענף משקי רגיל וקבוע, והוא היה לאחד הענפים

89 וידרא, חיפה, אל מאירוביץ, תל-אביב, 7 בנובמבר 1942, אצ"מ, S9/1579.

90 מאירוביץ אל גרינבוים, קפלן ושרתוק (לעיל, הערה 88).

91 שם; וידרא אל מאירוביץ (לעיל, הערה 89).

92 הדוח פורסם זמן רב יחסית לאחר השלמתו עקב מחסור בנייר בזמן המלחמה והוא פורסם לציבור רק בשנת 1944. ראו:

C.K. Richardo-Bertram, *Abridged Report on the Fish and Fishery of Lake Tiberias*, Jerusalem 1944, p. 3

93 שם, עמ' 14.

94 נון (לעיל, הערה 7), עמ' 242. ראו גם: מ' גפן וי' גל, ספר הכנרת, תל-אביב תשנ"ב, עמ' 110-112. וידרא מצא דרך לעקוף גזרה זו: יגאל אלון, שעבד אצלו כדייג, שכר את שירותיהם של דייגים ערבים בעלי רישיונות, והם דגו עבור מחלקת הים ובהשגחתה. ראו: עדות נפתלי וידרא, 19 ביוני 1972, את"ה, 99/2.

95 לדוגמה התנובה הכללית של הדיג בימה מראשית אוגוסט 1942 ועד סוף מרס 1943 הייתה כ־350 טונות, אותה כמות כמו בתקופה המקבילה בשנה שלפני כן, אלא שבעונת 1941-1942 הופקה כמות זו בכ־3,815 ימי עבודה בימה, ואילו

הרווחיים ביותר שלהם.⁹⁶ מציאות חדשה זו חיוקה אצל מקבלי ההחלטות במוסדות הנהגת היישוב את ההכרה כי יש לכבוש את זכות הדיג בצפון-מזרח הכינרת, בכורסי ובבטיחה, על יד הגבול הסורי, לשם ביסוסם של היישובים וכדי לקדם את האינטרסים של הצד היהודי במאבק הלאומי המתפתח.⁹⁷ חורי והדייגים שסרו למרותו אמנם ניסו בשנים האחרונות של המנדט הבריטי להמשיך ולקיים את המנופול על הדיג בימה, אלא שפעולותיהם היו יעילות פחות מבימים עברו, וניכר היה כי ימי המנופול המוחלט של השותפות עם גולדצוויג על הדיג בכינרת עברו מן העולם.

ציון דרך נוסף בתהליך כיבוש הדיג העברי בכינרת היה החלטתה של מזכירות 'הקיבוץ המאוחד' בראשית 1946 על הקמת 'ארגון דייגי הכינרת', קואופרטיב לדיג שהיה משותף תחילה לעין-גב וגינזור; אחר כך חבר לקואופרטיב קיבוץ מעגן, ומאוחר יותר הצטרפו הקיבוצים האון ותל-קציר. בשנים שקדמו להחלטה זו נתגלעו לא אחת ויכוחים ועימותים בין דייגי הקיבוצים על אזורי דיג בימה, אלא שעם הזמן למדו דייגי הקיבוצים להכיר ביתרון הכלכלי של שיתוף פעולה ביניהם. כינון הקואופרטיב הביא להכנסת סדר ושיטה בעבודתם, ודווח על ירידה במספר ימי העבודה ועל עלייה ניכרת בתפוקה. הקואופרטיב נוהל על ידי סידור עבודה, מְרַפֵּז משלוח, גזבר והנהלה, שהייתה מורכבת מנציגי המשקים והדייגים.⁹⁸

עם התערערות מצב הביטחון בשנת 1947 והתעצמות הקרבות בארץ כמעט נעלמו הדייגים הערבים מן החוף הצפוני-מערבי של הכינרת, אף שהאזור היה בשליטת הסורים. דייגי הקיבוצים ניצלו את חוסר הבהירות במצב ופרצו את מסגרת ההגבלות והחוקים שנהגו בימה, ובמיוחד שבו לעסוק בדיג אורות, שכאמור נאסר על ידי הבריטים.⁹⁹ לאחר כיבוש טבריה, באפריל 1948, נטשו הדייגים הערבים האחרונים את הימה, ולראשונה הייתה הכינרת כולה נתונה בידי יהודים. צי הדיג של המשקים נהרס אמנם בהפגזות, חלקו נשרף וחלקו טבע, אך עם תום ההפוגה הראשונה, ב-10 ביולי 1948, רכשו חברי 'ארגון דייגי הכינרת' סירות וציוד וחידשו את עבודתם. כן חזרו לדוג בימה דייגי טבריה הוותיקים, שעזבו את הענף בשנת 1929. פעולות אלו היוו את התשתית לכיסוס ולהרחבה של הדיג היהודי בכינרת בשיטות מתקדמות בשנים שלאחר הקמת המדינה.¹⁰⁰

בעונת 1942-1943 השקיעו הקיבוצים 2,472 ימי עבודה בלבד. ראו: וירדא, חיפה, 'הדיג בים כנרת', 19 במאי 1943, אצ"מ, S9/1579.

96 מאירוביץ, תל-אביב, אל גרינבוים, ירושלים, 18 באוקטובר 1943, אצ"מ, S9/1573.

97 וירדא, חיפה, אל מאירוביץ, תל-אביב, 20 במאי 1942, אצ"מ, S9/1579.

98 פורת (לעיל, הערה 6), עמ' 162-164; גינזור (לעיל, הערה 1), עמ' 88-89, 100-101. כבר מראשית שנות הארבעים נעשו ניסיונות לשיתוף פעולה של דייגי עין-גב וגינזור, והיו בעניין זה עליות ומורדות. ראו: ידיעות קבוץ 'בתלם' כנרת עין-גב, 100 (22 באפריל 1940), עמ' 13; 137 (28 במרס 1945), עמ' 9; 138 (3 במאי 1945), עמ' 3; 143 (30 ביוני 1945), עמ' 2-3. על הקמת הקואופרטיב והערכתו לאחר כמה חודשי עבודה משותפים ראו: שם, 150 (17 באוקטובר 1945), עמ' 2; 165 (4 ביוני 1946), עמ' 2-4.

99 עלון גינזור, 28 בינואר 1948, מובא אצל: פורת (שם), עמ' 166; בשנת תש"ח נרשמה עלייה של 8 אחוזים לעומת תש"ז בדיג העברי באגמים ובתוך כך עלייה של 50 אחוזים בשלל דג הלבנון. משרד החקלאות תלה זאת בהשתחררות מחוקי הדיג המנדטוריים ובייחוד בשימוש בדיג האורות. ראו: משרד החקלאות, אגף הדיג, המדור לסטטיסטיקה ורישיונות, 'סיכום הדיג העברי לשנת תש"ח בהשוואה עם שנת תש"ז', יוני 1949, אצ"מ, S15/9572.

100 פורת (שם), עמ' 251-260. על השתלשלות האירועים בטבריה במלחמת העצמאות ועל מעורבותם של מתיישבי עין-גב ומעגן בתגבורת שהגיעה דרך הים וסייעה בכיבושה של העיר ראו: מ' נון, 'הנחיתה בטבריה', ע' אבישר (עורך), ספר

סיכום

המאבק על זכויות הדיג בכינרת הסתיים בתום המנדט הבריטי בהכרעה ברורה לטובת הדייגים היהודים. היו במאבק זה שני שלבים ברורים, שכל אחד מהם נשא אופי אחר. השלב הראשון, בשנות העשרים, התאפיין במסכת אירועים מקומיים, כמעט ללא מעורבות של מוסדות היישוב היהודיים, וההתנגשויות בין קבוצות הדייגים בימה בשלב זה נבעו מאינטרסים כלכליים. אחת הראיות הבולטות לכך היא פעולתו הנחרצת של גולדצוויג כנגד קבוצות הדיג היהודיות בשנות העשרים. השותפות היהודית-הערבית של משפחות גולדצוויג וחורי בדיג בכינרת עמדה כחומה בצורה כנגד הניסיונות של קבוצות אלה להשתלב בתחום הדיג. פעילות הנגד של השותפים מלמדת כי למרות המאבק הלאומי שהתפתח בארץ באותן השנים, הרי בחיי יומיום הכתיבו את התנהגותם של בני שני העמים גם שיקולים מקצועיים וכלכליים. מהניסיונות הראשונים של קבוצות יהודיות להשיג אחיזה בכינרת נעדרו סממנים מובהקים של מאבק לאומי, וגם בתגובות על ניסיונות אלה לא בא לידי ביטוי המאבק הלאומי. השותפות היהודית-ערבית ביקשה לשמור על מעמדה הכלכלי בלא שיקול לאומי או פוליטי, במיוחד לא מצדו של גולדצוויג, השותף היהודי.

השלב השני במאבק על זכויות הדיג בכינרת התפתח בשלהי שנות השלושים ובשנות הארבעים והיה בעל אופי שונה לחלוטין. עם התגברות המתח הלאומי בארץ, במיוחד לאחר מאורעות 1929

תיקון רשתות בדיג דייגים עברים
(אוסף נפתלי אופנהיים, ארכיון התצלומים, יד יצחק בן-צבי)

טבריה, ירושלים 1973, עמ' 445-447; ר' יזרעאל, 'המערכה על טבריה במלחמת העצמאות', מטוב טבריה, 7 (ניסן תשמ"ט), עמ' 32-47.

**דייגים ערבים
פורשים רשת
בכינרת**

(אוסף וילנאי, ארכיון
התצלומים, יד יצחק
בר־צבי)

והמאורעות של אמצע שנות השלושים, היה המאבק על הדיג ועל השליטה בימה לחלק מהמאבק הלאומי, וניכרה בו מעורבות בולטת של גורמים 'מלמעלה'. התפוררות השותפות בין משפחות חורי וגולדצוויג מלמדת עד כמה העמיק השבר הלאומי והאפיל על השותפות המקצועית ארוכת השנים. מוסדות היישוב נרתמו עתה בגלוי לטובת משקי הדיג היהודיים, ובכך נתנו למאבק על הדיג בשנים אלה משמעות פוליטית ברורה כחלק מהמאבק הלאומי-הציוני המתגבר על השליטה וההתבססות באזורי ההתיישבות שיועדו לבית היהודי הלאומי.

בחינת זרמי העומק של מאבק הדיג בכינרת וההיסטוריה 'מלמטה' שלו מלמדת אפוא שבתחילת הדרך, בשנות העשרים, היה זה עימות כלכלי ולא לאומי, וכי רק מאמצע שנות השלושים ובמיוחד בשנות הארבעים נארג המאבק הכלכלי במאבק פוליטי ובתהליכי קבלת החלטות מוסדיות של היישוב היהודי בארץ על אפשרות הקיום וההתפתחות שלו. מכאן שבראי ההתרחשויות בענף הדיג בכינרת כפי שהוצגו במאמר זה, ניתן להבחין בהדרגתיות בהתפתחות הסכסוך היהודי-הערבי בארץ ובהשתרשות הציונית במרחב ובכלל זה בים, ולעמוד על היבטים בתהליכים אלה שעד כה לא ניתנה להם תשומת לב מספקת.

ההסתכלות על עמדתם של הבריטים בנוגע לדיג בימה מנקודת המבט המקומית – ולא בראי מדיניותם הרשמית באשר ליחסי יהודים וערבים בארץ – מעלה תובנות נוספות בהערכת מדיניותם בארץ להלכה ולמעשה. לאור הפעילות הבריטית בימה ניתן להציע כי מדיניותם ופעילותם באזור זה בכלל ובסוגיית הדיג בפרט לא נבעו מלכתחילה ממגמה מכוונת לממש את המדיניות הרשמית של ה'ספר הלבן' או להקפיא את התפתחות היישוב היהודי. המציאות ששררה בימה בראשית שלטונם בארץ הייתה לטובת השותפות חורי-גולדצוויג, והבריטים, ברוח מדיניות הסטטוס קוו החביבה עליהם, לא רצו בתחילה לשנות מציאות זו או לפעול לביטולה באופן גורף. שונה היה המצב מבחינתם בשנות הארבעים, כאשר נקשרו במאבק על הדיג משמעויות לאומיות. מאותה עת נתפסה מדיניותם על ידי קבוצות הדיג היהודיות כמתנגדת ומגבילה את המגמות של משקי הדייגים היהודים, ששכללו את שיטות העבודה, ושביקשו להתפרש על כל חופי הכינרת ובמיוחד באזור הבטיחה ולשנות למעשה את יסודות הסטטוס קוו בימה.

סוגיית הדיג בכינרת העמידה בפני הבריטים דילמה לא פשוטה, שהיו לה השלכות פוליטיות על מערכת היחסים שבין היהודים לערבים בארץ בכלל ובימה בפרט: ההתפתחות הטכנולוגית בתחום הדיג נזקפה ללא ספק לזכות הצד היהודי, בעוד הדייגים הערבים דבקו בדרך כלל בציווד המסורתי ובשיטות הדיג המסורתיות שלהם. לבריטים היה ברור שרק היהודים יוכלו לפתח את הדיג, ושהם ישמרו על חוקי הדיג ויימנעו מפגיעה הרסנית בדייגים, העתודה החשובה להמשך הדיג בימה. אולם מנגד חששו הבריטים מהתדרדרות היחסים בימה על רקע הסכסוך הלאומי המתפתח. נרמה שמשום כך ניסו לשמר את הסטטוס קוו במספר הדייגים ובתחומי שדות הדיג עד סוף תקופת המנדט, גם במחיר הגבלת ההתפתחות של הדיג היהודי. החלטות אלה התפרשו כמובן בצד היהודי כתואמות את המדיניות הרשמית של ה'ספר הלבן', אך דומה כי בהסתכלות המוצעת כאן הייתה זו עמדה שניסחה לאזן בין הצדדים, גם אם בדיעבד היא נתפסה כמפלה את הצד היהודי.